

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií
Katedra německých a rakouských studií

Bakalářská práce

2016

Kamila Stojanovová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra německých a rakouských studií

Kamila Stojanovová

**Česko-německá vojensko-bezpečnostní
spolupráce vs. rodící se strategická kultura
ČR**

Bakalářská práce

Praha 2016

Autor práce: **Kamila Stojanovová**

Vedoucí práce: **JUDr. Vladimír Handl, CSc.**

Rok obhajoby: 2016

Bibliografický záznam

STOJANOVÁ, Kamila. *Česko-německá vojensko-bezpečnostní spolupráce vs. rodící se strategická kultura ČR*. Praha, 2016. 66 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra německých a rakouských studií. Vedoucí bakalářské práce JUDr. Vladimír Handl, CSc.

Abstrakt

Cílem této práce je zmapovat dosavadní vojensko-bezpečnostní spolupráci ČR a SRN v kontextu strategických kultur obou zemí. Důraz je přitom kladen jednak na specifika německé strategické kultury, z hlediska možných limitů pro vzájemnou spolupráci na poli vojenské bezpečnosti je zde ale více zdůrazněn proces utváření strategické kultury ČR. Teoretický základ práce tvoří pojetí konceptu vojensko-politické kultury Thomase U. Bergera a strategické kultury Kerry Longhurst. Klíčovými kritérii pro posouzení kompatibility strategických kultur obou zemí tedy jsou historické zkušenosti s použitím síly, pohled na armádu a použití síly napříč politickými elitami, ve veřejném mínění a ve strategických dokumentech a proces schvalování nasazení vojenských sil v zahraničí. V souvislosti s tím si práce klade za cíl odůvodnit, proč v období před vstupem ČR do NATO, o něž se značně zasadila právě SRN, neprobíhala spolupráce na praktické i politické úrovni ve stejné intenzitě. Zároveň se snaží najít důvod, proč se po vstupu ČR do NATO v roce 1999 jediným výraznějším momentem vojenské spolupráce se SRN stalo zapojení AČR do PRT v afghánském Fajzabádu pod německým velením. Práce však neopomíjí ani aktuální vývoj, jenž do česko-německé vojensko-bezpečnostní spolupráce může vnést nové impulzy.

Abstract

This bachelor thesis depicts the Czech-German military-security cooperation in context of the security cultures of both countries. It focuses on the specific German strategic culture, however, the process of emerging strategic culture in the case of Czech Republic as a possible limiting factor for the military cooperation with Germany has

also been pointed out. The theoretical base of this work are the concepts of political-military culture from Thomas U. Berger and strategic culture from Kerry Longhurst. The key criteria for the compatibility-analysis of both strategic cultures are the historical experience with the use of military force, the attitudes to army and use of force across the political elite, in the public opinion and in strategic papers, and the legitimation process of military missions. According to this, the aim of the work is to find the reason why in the period prior to the accession of Czech Republic to NATO the cooperation in the political and practical spheres didn't take place in the same intensity. At the same time, it tries to find the reason why the participation of the Czech Army in PRT Faizabad has been the only significant moment in the military cooperation with Germany after the NATO-accession in 1999. However, this work doesn't leave out the recent development, which could bring the Czech-German military-cooperation some new impulses.

Klíčová slova

ČR; SRN; strategická kultura; vojensko-bezpečnostní spolupráce; vojenská spolupráce; bezpečnostní spolupráce; NATO; PRT Fajzabád; AČR; Bundeswehr

Keywords

Czech Republic; Germany; strategic culture; military-security cooperation; military cooperation; security cooperation; NATO; PRT Faizabad; Czech Army; Bundeswehr

Rozsah práce: 110 006 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 9. května 2016

Kamila Stojanová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala JUDr. Vladimíru Handlovi, CSc., vedoucímu mé bakalářské práce, za cenné rady a komentáře, bez nichž by tato práce nemohla vzniknout. Zároveň je mou milou povinností poděkovat také Mgr. Janě Urbanovské, Ph.D., odborné asistentce Katedry mezinárodních vztahů a evropských studií na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, bez jejíž ochoty ke spolupráci a úsilí vynaloženého na zajištění rozhovorů s pracovníky MZV a MO by tato práce postrádala klíčové poznatky a závěry. Na konec bych také ráda poděkovala své rodině za bezmeznou podporu a zázemí v průběhu celého mého studia, stejně tak jako všem přátelům a spolužákům za motivaci a každou společně strávenou chvíli během našich studentských let.

Institut mezinárodních studií Projekt bakalářské práce	
Jméno:	Kamila Stojanovová
E-mail:	stojanovova.k@gmail.com
Semestr:	3.
Akademický rok:	2013/2014
Název práce:	Česko-německá vojensko-bezpečnostní spolupráce vs. rodící se strategická kultura ČR
Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok):	LS 2014/2015
Vedoucí bakalářského semináře:	PhDr. Tomáš Nigrin, Ph.D.
Vedoucí práce (není povinné):	JUDr. Vladimír Handl, CSc.
Zdůvodnění výběru tématu práce (5 řádek):	Důvodem pro výběr tématu byl především fakt, že ačkoli spolupráce ČR a SRN v oblasti vojenské bezpečnosti tvořila poměrně významnou část vzájemné spolupráce po roce 1990, v obecném kontextu kontaktů mezi oběma zeměmi je jí věnováno méně prostoru, než např. kontaktům hospodářským. Důležitá je i role, jakou sehrála vzhledem k historickým zkušenostem německá bezpečnostní politika při formování Evropy po pádu železné opony.
Předpokládaný cíl (5 řádek):	Cílem práce je zodpovědět otázky související s názorem, že bez efektivní spolupráce s Německem by ČR těžko byla prosperující a mezinárodně dobře viditelnou zemí. Lze toto vztáhnout i na oblast vojenské bezpečnosti? Jakou roli zde hraje aplikace modelu Bundeswehr a projevila se technicky zaměřená spolupráce na bezpečnostně-politické orientaci ČR? Proč spolupráce pokračovala až společnou misí v Afghánistánu 2005 - 2007?
Základní charakteristika tématu (10 řádek):	Po pádu železné opony se začalo jevit jako nutné rozšířit NATO dále na východ. SRN byla do té doby v jakémisi nárazníkovém pásmu, z čehož vyplývalo jak její zvláštní postavení ve vztahu k Alianci, tak i vyšší nároky ze strany USA. Zpočátku zaznívala z německé strany vůči rozšíření NATO spíše skepse a obava, ale brzy ho shledala jako výhodné. Ačkoli se SRN původně chtěla vyhnout financování rozšíření, nakonec se jí to nezdařilo a financovala většinu projektů na výcvik armád přistupujících zemí. Kromě financí poskytla do jisté míry i své know-how. V této souvislosti se tak mluví o aplikaci tzv. modelu Bundeswehr. V období příprav ČR na vstup do NATO probíhala intenzivní spolupráce se SRN, jejímž cílem bylo zajištění kompatibility Armády ČR s NATO. Přesto však po skončení těchto projektů spolupráce utichla, a to až do let 2005 - 2007, kdy čeští vojáci působili po boku německých v rámci provinčního rekonstrukčního týmu v Afghánistánu.
Předpokládaná struktura práce (10 řádek):	V první části by se práce měla zabývat vysvětlením pojmů důležitých pro užší vymezení tématu. Ve druhé části by pak měly být ČR a SRN představeny coby

aktéři v oblasti bezpečnosti s ohledem na jejich strategickou kulturu. Třetí část bych ráda věnovala okolnostem, které vedly SRN k zajištění projektů výcviku české armády před vstupem do NATO. Ve čtvrté části bych se zaměřila na samotnou spolupráci probíhající mezi lety 1995 a 2002. V následující části bych se blíže zabývala tím, nakolik bylo Německo pro ČR v oblasti vojenské bezpečnosti důležité v každodenním chodu a nakolik v bezpečnostně-politické orientaci. V závěru práce bych chtěla zhodnotit, zda a do jaké míry úspěšně proběhla aplikace modelu Bundeswehr a nakolik byla spolupráce s Německem důležitá pro vstup ČR do NATO a její další fungování v rámci Aliance.

Základní literatura (10 nejdůležitějších titulů):

Vladimír Handl, *Germany and the Visegrad Countries Between Dependence and Asymmetric Partnership?* (Hamburg: Universität der Bundeswehr, 2002), 142s.

Vladimír Handl (ed.), *Německo v čele Evropy? SRN jako civilní mocnost a hegemon eurozóny* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2011), 375s.

Vladimír Handl, „Češi a Němci jako spojenci: sblížování strategické kultury” in *Hledání českých zájmů: Mezinárodní bezpečnost*, Petr Drulák, Vít Střítecký a kol. (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2010), 126–150.

Miroslav Tůma, Josef Janošec a Josef Procházka, *Obranná politika Československé a České republiky (1989 – 2009)* (Praha: Ministerstvo obrany ČR – Prezentační a informační centrum MO, 2009), 231s.

Ronald D. Asmus, *Dvere do NATO: ako sa Alianca prispôsobila novým časom* (Bratislava: Kalligram, 2002), 425 s.

Henning Tewes, *Germany, Civilian Power and the New Europe: enlarging NATO and the European Union* (Basingstoke: Palgrave, 2002), 251 s.

Stephan Böckenförde, Sven Bernhard Gereis (Hrsg.), *Deutsche Sicherheitspolitik : Herausforderungen, Akteure und Prozesse* (Opladen: Budrich, 2009), 388s.

Franz-Josef Meiers, *Zu neuen Ufern?: die deutsche Sicherheits- und Verteidigungspolitik in einer Welt des Wandels 1990-2000* (Paderborn: Schöningh, 2006), 401s.

Marco Overhaus, *Die deutsche NATO-Politik: vom Ende des Kalten Krieges bis zum Kampf gegen den Terrorismus* (Baden-Baden: Nomos, 2009), 393s.

Dirk Messner a Imme Scholz, *Finanzierung internationaler Zusammenarbeit in der deutschen Außen- und Sicherheits-, Entwicklungs- und Umweltpolitik: vom Ende des Kalten Krieges bis zum Kampf gegen den Terrorismus* (Bonn: Deutsches Institut für Entwicklungspolitik, 2005), 32s.

Podpis studenta a datum

31.1.2014

Schváleno

Datum

Podpis

Vedoucí bakalářského semináře

Garant oboru

Obsah

ÚVOD	1
1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA PRÁCE	5
1.1 VOJENSKÁ BEZPEČNOST V POLITICE STÁTU A MEZINÁRODNÍCH VZTAZÍCH.....	5
1.2 STRATEGICKÁ A VOJENSKO-POLITICKÁ KULTURA	7
2 STRATEGICKÁ KULTURA SRN PO R. 1990	11
2.1 DĚDICTVÍ POVÁLEČNÉHO VÝVOJE.....	12
2.2 POUŽITÍ SÍLY OČIMA NĚMECKÉ POLITIKY.....	13
2.2.1 <i>Válka v Perském zálivu a krize na Balkáně</i>	14
2.2.2 <i>Válka v Kosovu</i>	17
2.2.3 <i>Použití síly v boji proti mezinárodnímu terorismu</i>	18
2.2.4 <i>Válka v Iráku</i>	20
2.2.5 <i>Intervence v Libyi</i>	22
2.3 ARMÁDA A JEJÍ NASAZENÍ V NĚMECKÉM VEŘEJNÉM MÍNĚNÍ	23
2.4 POUŽITÍ SÍLY VE STRATEGICKÝCH DOKUMENTECH SRN.....	25
2.5 KONTROLA BUNDESWEHRU JAKO NÁSTROJE POLITIKY	26
2.5.1 <i>Právní rámec schvalování zahraničních misí</i>	27
2.5.2 <i>Innere Führung: vztah armáda-politika-občan</i>	28
3 STRATEGICKÁ KULTURA ČR	30
3.1 DĚDICTVÍ KOMUNISMU.....	30
3.2 POUŽITÍ SÍLY OČIMA ČESKÉ POLITIKY	31
3.2.1 <i>Válka v Perském zálivu a krize na Balkáně</i>	32
3.2.2 <i>Válka v Kosovu</i>	33
3.2.3 <i>Použití síly v boji proti mezinárodnímu terorismu</i>	34
3.2.4 <i>Válka v Iráku</i>	35
3.2.5 <i>Intervence v Libyi</i>	36
3.3 ARMÁDA A JEJÍ NASAZENÍ V ČESKÉM VEŘEJNÉM MÍNĚNÍ	36
3.4 POUŽITÍ SÍLY VE STRATEGICKÝCH DOKUMENTECH ČR.....	38
3.5 KONTROLA AČR JAKO NÁSTROJE POLITIKY.....	38
4 VOJENSKO-BEZPEČNOSTNÍ SPOLUPRÁCE ČR A SRN V KONTEXTU VSTUPU ČR DO NATO	40
4.1 ROLE SRN V ROZŠIŘOVACÍM PROCESU NATO	40
4.2 PRÁVNÍ RÁMEC SPOLUPRÁCE	41
4.3 HLAVNÍ MOTIVY A OBSAH SPOLUPRÁCE.....	41
4.4 POLITICKÁ DIMENZE	43
4.4.1 <i>Setkávání a konzultace na politické úrovni</i>	43
4.4.2 <i>Koncept „Innere Führung“ a „voják – občan v uniformě“</i>	44
4.5 PRAKTICKÁ DIMENZE	44
4.5.1 <i>Vzdělávání a poradenství</i>	44
4.5.2 <i>Přeshraniční spolupráce a partnerství jednotek</i>	45
4.5.3 <i>Společná cvičení</i>	47
5 DALŠÍ VÝVOJ VE SPOLUPRÁCI PO VSTUPU ČR DO NATO	49
5.1 SPOLUPRÁCE V RÁMCI EU	50
5.2 NATO FRAMEWORK NATIONS CONCEPT.....	50
ZÁVĚR: HODNOCENÍ SPOLUPRÁCE A JEJÍ LIMITY.....	52
SUMMARY	57
POUŽITÁ LITERATURA.....	62

Úvod

Přimknutí se k západním demokraciím se po roce 1989 stalo nezpochybnitelným cílem nové československé politické garnitury a následně i politiky a diplomacie samostatné České republiky. Hlavním cílem tehdejší zahraniční a bezpečnostní politiky se jednoznačně stalo začlenění do euroatlantických a evropských struktur. Je však nutno podotknout, že vstup České republiky do NATO, k němuž došlo 13. března 1999 a který pro zemi ještě nedávno se nacházející v zajetí Železné opony znamenal zásadní geopolitický zlom, by se neuskutečnil bez toho, aniž by rozšíření Severoatlantické aliance o země bývalého východního bloku nebylo v zájmu jejích stávajících členů. A bylo to právě sousední Německo, kdo se počátkem 90. let stal iniciátorem východního rozšíření NATO.

Už v roce 1991 se v tehdejší Československu ozývaly hlasy, mezi nimiž nejvýrazněji rezonoval především hlas prezidenta Václava Havla, že země s ohledem na vyhrocenou situaci na Balkáně a v Perském zálivu potřebuje bezpečnostní záruku k zajištění stability. Členství v NATO se tu chvíli začalo jevit jako jediná možná varianta, která by toto mohla zajistit. Tento názor sdílelo i Německo, jež se sice vymanilo své *Randlage* na hranici bipolárního konfliktu, ale brzy nato mu reálně hrozilo, že se ocitne v bezprostředním sousedství nestabilního a nepředvídatelného regionu. Zajištění stabilního prostředí ve svém nejbližším okolí pokládala německá politika za svůj hlavní úkol. Díky americkému vedení, v neposlední řadě ale také právě díky tomuto německému zájmu se tak mohl rozběhnout kolotoč jednání a debat, jenž v roce 1999 vyústil v přijetí České republiky, Polska a Maďarska do Severoatlantické aliance.

A nezůstalo zdaleka jen u jednání. V průběhu 90. let probíhala mezi Českou republikou a Německem kromě – veřejností o něco výrazněji vnímané – hospodářské či policejní spolupráce také rozsáhlá spolupráce na vojensko-bezpečnostní úrovni, jež se nesla zcela jednoznačně v duchu příprav na vstup České republiky do NATO – jejím cílem byla demokratizace a modernizace ozbrojených složek, zakotvení jejich demokratické kontroly a zajištění interoperability v rámci Aliance. Společné aktivity byly naplánovány vždy na daný rok. Nejednalo se jen o ryze praktické záležitosti v podobě technických norem či nácviku dovedností využívaných v NATO, nýbrž také o politické a institucionální přístupy. Německá strana se snažila rovněž zprostředkovat své zkušenosti a přístupy – v této souvislosti se hovoří o aplikaci „modelu

Bundeswehr“. Celou spolupráci lze vnímat jako program pomoci poskytnutý z německé strany, čemuž odpovídalo i jeho financování.

Nelze však opomenout, že v rámci spolupráce na tak choulostivé úrovni jako je vnější bezpečnost státu, mohlo a může právě mezi Českou republikou a Spolkovou republikou Německo, které ještě nedávno stály každá na jiné straně barikády, docházet k jistým limitům. Důvodem mohou být odlišné přístupy uplatňované v bezpečnostní politice, jež úzce souvisejí se zkušenostmi té či oné země. Zejména bezpečnostní politika Spolkové republiky Německo byla po celou dobu její existence předmětem jak veřejné, tak odborné debaty. Je jasné, že dědictví druhé světové války způsobené přílišnými mocenskými ambicemi nacistické diktatury a následná okupace měly svůj vliv při formování bezpečnostní politiky a strategického směřování poválečného Německa. V souvislosti s bezpečnostní politikou SRN před rokem 1990 se často hovoří o tzv. „kultuře (mocenské) zdrženlivosti“. S příchodem nového uspořádání moci po pádu Železné opony ale nastala situace, jež stále naléhavěji nutila sjednocené Německo k revizi jeho postojů vůči míře angažovanosti ve vojensko-bezpečnostních otázkách, některé postoje však v rámci specifické německé strategické kultury zůstaly neměnné.

I v českém případě je to i přes fakt, že v období sovětské nadvlády mohla československá politická reprezentace zahraniční natož pak vojensko-bezpečnostní politice udávat vlastní směr, opět historie, která generuje řadu faktorů, jež byly klíčové v období transformace a vytyčily politické reprezentaci nově vzniklé demokratické republiky cestu k etablování se v novém mezinárodně-politickém uspořádání. Otázkou je, zda se právě s ohledem probíhající transformaci dá hovořit v případě České republiky o strategické kultuře. Nicméně i samotný fakt, že je Česká republika mladou zemí, jež má ale za sebou určitý vývoj, je faktor definující její kroky na poli vojensko-bezpečnostních otázek.

Cílem této práce je zodpovědět otázky související s názorem, že bez efektivní spolupráce s Německem by Česká republika těžko byla prosperující a mezinárodně dobře viditelnou zemí. Lze toto vztáhnout i na oblast vojenské bezpečnosti? Probíhala spolupráce na politické úrovni ve stejné intenzitě jako spolupráce ryze technického charakteru? Proč zprvu poměrně intenzivní spolupráce v souvislosti s přípravami České republiky na vstup do NATO opět pokračovala až zapojením Armády České republiky do PRT v afghánském Fajzabádu pod německým velením? Lze společnou účast na této zahraniční misi považovat za jakýsi symbol vzájemné spolupráce? A konečně: Byly

a jsou pro vojensko-bezpečnostní spolupráci jak na praktické, tak i politické úrovni patrné nějaké limity?

Cesta k odpovědím na výše zmíněné otázky povede v první řadě skrze srovnání strategických kultur Spolkové republiky Německo a České republiky, jež budou na základě teoretických východisek obsažených v první kapitole podrobněji představeny ve druhé a třetí kapitole této práce. Základem pro konceptualizaci těchto kapitol věnujících se jednotlivým strategickým kulturám jsou koncepty vojensko-politické kultury Thomase U. Bergera a strategické kultury Kerry Longhurst. Na základě nich bude v popisu vývoje strategických kultur obou zemí kladen důraz na: 1) historické zkušenosti s použitím síly národa jako celku coby rámec strategické kultury; 2) pohled na armádu a použití síly v mezinárodních vztazích napříč politickými elitami; 3) pohled na armádu a použití síly ve veřejném mínění; 4) pohled na armádu a použití síly ve strategických dokumentech; 5) proces legitimace bezpečnostně-politických rozhodnutí ohledně nasazení vojenských sil v zahraničí a způsob kontroly armády.

V pořadí čtvrtá kapitola předkládané práce má za cíl představit hlavní motivy, rámec a obsah česko-německé vojensko-bezpečnostní spolupráce zejména v kontextu příprav České republiky na vstup do NATO. Inspirací pro sepsání této kapitoly, ale i samotné práce je dosavadní výzkum Vladimíra Handla. K tématu byl ve sborníku Ústavu mezinárodních vztahů *Hledání českých zájmů. Mezinárodní bezpečnost*, eds. Petr Drulák a Vít Střítecký, v roce 2010 publikován příspěvek s názvem *Češi a Němci jako spojenci: sbližování strategické kultury*. Cenné poznatky z období příprav na vstup ČR do NATO přináší autor rovněž ve své publikaci *Germany and the Visegrad countries between dependence and asymmetric partnership?*, jež vyšla v roce 2002 v rámci edice *Studien zur internationalen Politik* na Universität der Bundeswehr Hamburg. Jelikož se jedná o jedinou dostupnou odbornou literaturu systematicky pokrývající toto téma, čerpá tato kapitola dále z dobového regionálního tisku a rozhovorů s pracovníky Ministerstva zahraničních věcí ČR a Ministerstva obrany ČR provedených na jaře roku 2016.

Ze zmíněných zdrojů čerpá i pátá kapitola zahrnující období následující vstupu do Aliance, konkrétně zapojení kontingentu Armády České republiky do mise ISAF v Afghánistánu v rámci provinčního rekonstrukčního týmu ve Fajzabádu, jemuž velel právě německý Bundeswehr. Nelze opomenout ani nové dimenze vojensko-bezpečnostní spolupráce v souvislosti s EU-Battle groups a NATO Framework Nation Concept.

Na závěr bude s ohledem na poměrně značný rozsah spolupráce v období 90. let, ale také v souvislosti s případnými odlišnostmi v rámci strategických kultur obou zemí zhodnoceno, do jaké míry mohly tyto odlišnosti hrát limitující roli pro vzájemnou spolupráci ve sledovaném období a zda se v případě existence odlišných politických i praktických přístupů ve vojensko-bezpečnostních otázkách dá i z dnešní perspektivy hovořit o zásadních limitech pro úspěšnou spolupráci obou zemí.

1 Teoretická východiska práce

1.1 Vojenská bezpečnost v politice státu a mezinárodních vztazích

Bezpečnost – to je jedna ze základních potřeb každého státu. Přesto na ni existuje mnoho různých úhlů pohledu lišících se jak napříč teoriemi mezinárodních vztahů, tak z hlediska zařazení do příslušné politické agendy státu. V období studené války byla bezpečnost synonymem vojenské bezpečnosti, stejně tak jako bezpečnostní politika byla ekvivalentním pojmem pro vojenskou bezpečnostní politiku. Jelikož se vnímání samotného pojmu bezpečnost s postupem času měnilo, změnilo se i postavení bezpečnostní politiky a její vojenské složky. Už v 80. letech se ale vědci začali zabývat bezpečností a důsledky jejího ohrožení v různých sférách. Vedle vojenské bezpečnosti, která „spočívá v opatřeních, jež přijímají státy či koalice s cílem pojistit se proti konkrétním aktuálním i budoucím bezpečnostním hrozbám vojenského charakteru,“¹ tak přibýly další, nevojenské dimenze bezpečnosti tvořené navzájem se doplňujícími a do jisté míry prolínajícími se pojmy politická, ekonomická, sociální či environmentální bezpečnost.² S rozšířením pojmu bezpečnost se změnila i struktura možných aktérů bezpečnostní politiky. Zatímco dříve byli nejvýznamnějšími aktéry zejména nejvyšší představitelé států, v období po skončení studené války začal růst význam mezinárodních organizací jako OSN, NATO, EU a dalších organizací, jež hájí mezinárodně sdílené hodnoty a principy.³

Spolu s pohledem na bezpečnost a bezpečnostní politiku se po skončení studené války změnila i metody jejího výzkumu – teorie mezinárodních vztahů se tak znovu ocitly ve zlomovém období. Do té doby v bezpečnostně-politických analýzách převládal mezi vědci názor, že podoba bezpečnostní politiky a následného chování států v bezpečnostních otázkách je výsledkem jejich racionálního uvažování.⁴ Terčem kritiky těchto teorií byla především jejich neschopnost predikovat významné změny v mezinárodním prostředí, což se zejména v době, kdy sice vychladnul bipolární konflikt, nicméně v různých koutech světa včetně Evropy vypukaly nové ozbrojené

¹ Jan Eichler, *Mezinárodní bezpečnost v době globalizace*, Vyd. 1. (Praha: Portál, 2009), 32.

² *Ibid.*, 34–38.

³ *Ibid.*, 68.

⁴ Alexander Siedschlag, *Methoden der sicherheitspolitischen Analyse eine Einführung*, 1. Aufl. (Wiesbaden: VS, Verl. für Sozialwiss, 2006), 21.

konflikty, jevílo jako velký nedostatek.⁵ Na přelomu 80. a 90. let minulého století začaly vznikat práce, jež do popředí analýzy chování států v mezinárodním systému stavěly dílčí pojmy jako identita, normy, či kultura. Klíčová argumentace se soustředila na význam kulturního a institucionálního charakteru bezpečnostního prostředí, v němž se státy pohybují, oproti čistě materiální orientaci. Kulturní prostředí má dle nich vliv nejen na motivaci k různému chování států, ale především na jejich základní charakter neboli identitu.⁶ Část z vědců se přitom odvolává na tzv. sociální konstruktivismus, jehož náznaky se v oboru začaly objevovat již v 50. letech např. v díle Karla Deutsche.⁷ Vzhledem k tomu, že v této práci zkoumané období spadá do doby, kdy docházelo k výrazným změnám v analytickém přístupu ke zkoumání jevů v mezinárodních vztazích a často byla platnost těchto přístupů demonstrována na zahraniční a bezpečnostní politice sjednoceného Německa⁸, bude tato práce vycházet právě z těchto novějších teoretických přístupů. Je nutné nicméně podotknout, že i někteří autoři považují dobu uplynulou od německého sjednocení za natolik krátkou, že při výzkumu není možné definitivně rozhodnout, která z teorií nejlépe vysvětluje vývoj německé politiky.⁹

Přesto, že sociální konstruktivismus dle některých vědců nelze chápat jako samostatnou teorii mezinárodních vztahů, jakými jsou např. neorealismus a neoliberalismus, nachází jako přístup, který do popředí analýzy staví aktéry a obsahy struktur (nikoli struktury samotné jako je tomu v případě neorealismu), široké uplatnění. Staví na „objevování a odhalování mechanismů sociální konstrukce institucí, lidských činností a identit, jež jsou brány za dané a přirozené. Základem je víra v klíčovou roli intersubjektivně sdílených významů a nezbytnost jejich kontextualizace, tj. zasazení do sociálního prostředí, v němž byly získány“.¹⁰ Roli prostředí potvrzuje i myšlenka, že na rozdíl od neorealismu státní zájmy a identita vycházejí z interakcí, nikoli naopak. Z tohoto pohledu se konstruktivisté zabývají tím, „jak procesy spolupráce mohou

⁵ Peter J. Katzenstein, „Introduction“, in *The Culture of National Security*, Peter J. Katzenstein (New York: Columbia University Press, 1996), 3.

⁶ Ronald L. Jepperson, Alexander Wendt, a Peter J. Katzenstein, „Norms, Identity, and Culture in National Security“, in *The Culture of National Security* (New York: Columbia University Press, 1996), 33.

⁷ Nikola Hynek, „Sociální konstruktivismus“, in *Přehled teorií mezinárodních vztahů* (Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, 2005), 133.

⁸ Sebastian Harnisch, „Sozialer Konstruktivismus“, in *Handbuch der Internationalen Politik*, Carlo Masala, Frank Sauer, a Andreas Wilhelm (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, c2010), 110.

⁹ Stephan Bierling, *Vormacht wider Willen: Deutsche Außenpolitik von der Wiedervereinigung bis zur Gegenwart* (München: C.H.Beck, 2014), 12–13.

¹⁰ Hynek, „Sociální konstruktivismus“, 136.

změnit to, jak nahlížíme na ostatní a co považujeme za vlastní zájmy (tj. identita státu a jeho zájmy se mohou odvíjet od interakce s jinými státy)¹¹.

Dle konstruktivistů lze tedy tvrdit, že působení aktérů a struktur v mezinárodních vztazích nelze chápat nezávisle na sociálně zprostředkovaných myšlenkách (*Ideen/ideas*). Mezinárodní politika je tedy „sociálně konstruovaná“. V centru pozornosti konstruktivistického výzkumu mezinárodních vztahů se tak ocitají různé podoby myšlenek – doposud se vědci zabývali identitami, rolemi, normami/hodnotami a v neposlední řadě zahraničněpolitickými kulturami. Poslední jmenované zahrnují veškeré kognitivní myšlenky, ale rovněž i myšlenky ovlivňující samotné chování určité společnosti navenek. Zahraničněpolitické kultury lze dále dělit např. na organizační, či strategické.¹²

1.2 Strategická a vojensko-politická kultura

Strategická kultura není pro konstruktivisty novým pojmem. V 70. letech ho americký vědec Jack Snyder oživil s odkazem na pruského generála Carla von Clausewitz, který jej poprvé užil už v roce 1831.¹³ Stanovit co možná nejpřesnější definici strategické kultury bylo dosud předmětem výzkumu mnoha vědců, jejichž závěry se mohou navzájem lišit. Pro účely této práce zde bude představen koncept politické kultury Thomase U. Bergera, jehož by bylo možné zařadit do skupiny průkopníků kulturně orientovaného výzkumu mezinárodních vztahů v 90. letech, se zaměřením zejména na poválečné Německo a Japonsko. Na jeho a další koncepty, z nichž některé zde budou rovněž představeny, pak navázala Kerry Longhurst se svou monografií mapující německou bezpečnostní politiku mezi lety 1990 a 2003.

Lze konstatovat, že strategická kultura dává k dispozici aktérům, jež rozhodují o výsledném chování státu, předem určený a jedinečný soubor možností tzv. strategického výběru. Na základě toho lze do značné míry chování států předvídat. Jedna z možných základních definic strategické kultury zní: „Strategická kultura je integrovaný systém symbolů (...), který se snaží stanovit všudypřítomné a dlouhotrvající strategické preference formulováním konceptů o roli a efektivnosti

¹¹ John Glenn, „Realism versus Strategic Culture“, *International Studies Review* 11, č. 3 (2009): 534, doi:10.1111/j.1468-2486.2009.00872.x.

¹² Harnisch, „Sozialer Konstruktivismus“, 103–105.

¹³ Jeffrey S. Lantis, „Strategic Culture and National Security Policy“, *International Studies Review* 4, č. 3 (2002): 87, <http://www.jstor.org/stable/3186465>.

vojenské síly ve věcech vztahů mezi státy a zároveň na tyto koncepty vrhá takové světlo, že se strategické preference zdají být realistické a efektivní“.¹⁴

Při výzkumu strategické kultury je tedy nutné zohlednit řadu faktorů – v první řadě to, jaké má stát dosavadní zkušenosti s válkou, dále jakou přikládá roli vojenským silám při zajišťování míru, zda dává přednost unilaterálnímu řešení konfliktů, či naopak klade důraz na multilateralismus, v neposlední řadě je rovněž nutné vzít v úvahu základy vojenské strategie státu.¹⁵ Spolková republika Německo se tak pro mnohé vědce stala ideálním objektem výzkumu závislosti bezpečnostní politiky a konkrétních kroků na strategické (příp. politické nebo vojensko-politické) kultuře.¹⁶

Thomas U. Berger, jenž byl mezi těmi, kdo v 90. letech pod „vedením“ Petera J. Katzensteina v publikaci *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics* (1996) poukazovali na konceptuální nedostatky dosavadních teorií mezinárodních vztahů, se na roli norem, identity a kultury zaměřil při výzkumu bezpečnostní politiky Německa a Japonska. Svůj kulturně založený koncept nazval vojensko-politickou¹⁷ kulturou. Ta podle něj vychází z podmnožiny širší politické kultury, která ovlivňuje, jak členové dané společnosti pohlížejí na národní bezpečnost, na armádu jako instituci a na použití síly v mezinárodních vztazích. Berger upozorňuje na to, že rekonstrukce klíčových názorů a hodnot určitého národa je velmi komplikovaná, a to z toho důvodu, že v jednom konkrétním čase je nutné počítat s větším počtem politických aktérů, kteří jsou motivováni každý odlišnými zkušenostmi a zájmy. V debatách a jednáních s jinými zájmovými skupinami pak dochází ke kompromisům, jež musí být posléze legitimovány jak vnitřně vůči dané skupině, tak i navenek vůči zbytku společnosti. Při tom často dochází i k novým interpretacím historických událostí, současných podmínek a budoucích cílů.¹⁸ Berger proto předkládá následující výzkumnou strategii: 1) nejprve je nutné podrobit výzkumu původní historické zkušenosti, které definují to, jak daná společnost pohlíží na armádu, národní bezpečnost a na použití síly, přičemž se má klást důraz na interpretaci těchto událostí napříč různými skupinami ve společnosti; 2) posléze je nutné přezkoumat politický

¹⁴ Alastair Iain Johnston, „Thinking about Strategic Culture“, *International Security* vol. 19, č. issue 4 (1995): 46, doi:0.1007/978-1-4020-8866-7_2.

¹⁵ Siedschlag, *Methoden der sicherheitspolitischen Analyse eine Einführung*, 22–23.

¹⁶ Lantis, „Strategic Culture and National Security Policy“, 98–101.

¹⁷ angl orig. – political-military culture, při překladu tohoto pojmu je vycházeno z předpokladu, že pořadí slov lze zaměnit bez ztráty významu

¹⁸ Thomas U. Berger, „Norms, Identity, and National Security in Germany and Japan“, in *The culture of national security*, ed. Peter J. Katzenstein (New York: Columbia University Press, 1996), 327.

proces, v rámci něhož byla konkrétní bezpečnostní politika vytvořena a jakým způsobem byla konkrétní rozhodnutí legitimována – při tom je důležité se soustředit na vojensko-politickou kulturu a s ní spojenou bezpečnostní politiku v konkrétním zkoumaném čase; 3) nakonec je nutné prozkoumat vývoj jak vojensko-politické kultury, tak obranné politiky v čase a sledovat přitom, jak se vyvíjely ve vztahu k historickým událostem.¹⁹

Jak již bylo zmíněno, v konceptualizaci své monografie *Germany and the Use of Force: The Evolution of German Security Policy 1990-2003* (2004) navazuje Kerry Longhurst na dosavadní vývoj ve výzkumu strategické kultury a při formulování svého konceptu navazuje mj. i na koncept vojensko-politické kultury Thomase U. Bergera, jenž koncepty strategické kultury kritizoval za nedostatek pozornosti věnované širším společenským a kulturním změnám a jejich dopadu na národní obranu.²⁰ Kerry Longhurst proto do svého konceptu zahrnuje konkrétnější pojetí možných změn strategické kultury, kterou definuje jako charakteristický soubor názorů, postojů a postupů v otázkách použití síly, jenž je v moci kolektivu a vzniká pozvolna s postupem času skrze jedinečný zdoluhavý historický vývoj. Strategická kultura tedy přetrvává v průběhu času, má tendenci přesáhnout období svého vzniku, ačkoli není trvalým ani statickým prvkem. Otázku trvalosti objasňuje Kerry Longhurst rozlišením tří složek strategické kultury: 1) tzv. základních prvků, neboli jádra (*foundational elements*) - jedná se o hlubší kořeny spočívající v základních názorech na použití síly, které propůjčují strategické kultuře její základní rysy a jsou odolné vůči změnám; 2) z jádra vycházejí tzv. regulační postupy (*regulatory practices*), které jsou tvořeny pozorovatelnými projevy strategické kultury: dlouhodobě existujícími politikami a postupy, jež aktivně prosazují jádro strategické kultury navenek, přičemž jsou méně odolné vůči změnám; 3) prostor mezi jádrem a regulačními postupy vyplňují bezpečnostně-politická stanoviska (*security policy standpoints*), která představují současné a široce přijímané interpretace jak nejlépe prosazovat klíčové hodnoty prostřednictvím politických kanálů vzhledem k tomu, že udávají priority pro politická rozhodnutí.²¹ Změny strategické kultury mohou obecně být buď dotvářejícího (*finetuning*), nebo zásadního (*fundamental*) charakteru, přičemž častějším jevem jsou

¹⁹ Ibid., 328.

²⁰ Kerry Longhurst, *Germany and the Use of Force: The Evolution of German Security Policy, 1990-2003* (Manchester: Manchester University Press, 2004), 12.

²¹ Ibid., 17.

první jmenované. Ty vznikají, když určitý problém či otázka, mající původ ať už v domácí, či zahraniční politice, nekoresponduje se základními prvky strategické kultury. Roli hraje i to, v jakém období tento problém nastane – v období nejistoty je pravděpodobnější, že strategická kultura bude elitami interpretována jinak než v období stability.²² S odvoláním na Kerry Longhurst definuje Zdeněk Kříž ještě prostřední stupeň změny, a to změnu strukturální. Ta dle něj představuje právě reinterpretaci jádra strategické kultury jak politickými, tak společenskými elitami, při níž dochází ke změně priorit mezi jednotlivými základními prvky strategické kultury.²³

²² Ibid., 18.

²³ Zdeněk Kříž, „Německá bezpečnostní politika: Adaptace civilní moci“, in *Německo v čele Evropy? SRN jako civilní mocnost a hegemon eurozóny*, ed. Vladimír Handl (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2011), 177.

2 Strategická kultura SRN po r. 1990

Bezpečnostní politika Spolkové republiky Německo byla po celou dobu její existence předmětem jak veřejné, tak odborné debaty. Je jasné, že dědictví druhé světové války způsobené přílišnými mocenskými ambicemi nacistické diktatury a následná okupace měly svůj vliv při formování bezpečnostní politiky a strategického směřování poválečného Německa. Otázkou, nakolik tyto základy vytyčují pole působnosti Spolkové republiky Německo na mezinárodní scéně, se před i po sjednocení zabývala řada vědců, z nichž především ti z tábora realismu či neorealismu ztroskotali na pokusech o prognózy vývoje zahraniční a bezpečnostní politiky sjednoceného Německa.²⁴ V souvislosti s bezpečnostní politikou SRN před rokem 1990 se často hovoří o tzv. „kultuře (mocenské) zdrženlivosti“²⁵. S příchodem nového uspořádání moci po pádu Železné opony ale nastala situace, jež stále naléhavěji nutila sjednocené Německo k revizi jeho postojů vůči míře angažovanosti ve vojensko-bezpečnostních otázkách, některé postoje však zůstaly neměnné.

Pokud bychom měli německou strategickou kulturu souhrnně charakterizovat, můžeme se přiklonit ke skupině autorů, v jejichž čele stojí především Hanns W. Maull a Sebastian Harnisch, kteří hovoří o strategické kultuře civilní mocnosti. Jejím jádrem jsou „liberální politické ideje a hodnoty, respektování a prosazování lidských práv a s tím související odpor vůči jejich zvláště hrubému porušování, odmítnutí vypjatého nacionalismu, respekt k mezinárodnímu právu, přesvědčení, že multilaterální přístupy k mezinárodní politice obecně a při zajišťování bezpečnosti státu zvláště jsou žádoucí, přesvědčení, že vojenská síla může být použita až jako poslední nástroj, v souladu s mezinárodním právem a výhradně v multilaterálním rámci a domněnka, že velká část bezpečnostních problémů současného světa není vojenskou silou vůbec řešitelná. Toto jádro strategické kultury civilní mocnosti je SRN téměř v celém rozsahu sdíleno již několik desetiletí.“²⁶ Cílem této kapitoly je představit Spolkovou republiku Německo jako aktéra na poli bezpečnosti v kontextu kontinuity i změn její strategické kultury a položit tak základ pro zhodnocení, zda se právě vývoj německé bezpečnostní politiky s jejími specifiky mohl odrazit na rozsahu a výsledcích vojensko-bezpečnostní

²⁴ Ibid.

²⁵ Sven Gareis, *Deutschlands Aussen- und Sicherheitspolitik: eine Einführung*, 2., aktualisierte Aufl. (Farmington Hills [MI]: Barbara Budrich, 2006), 61.

²⁶ Kříž, „Německá bezpečnostní politika: Adaptace civilní mocnosti“, 177–178.

spolupráce s Českou republikou v kontextu s jejím vstupem do NATO, či následně po něm.

2.1 Dědictví poválečného vývoje

Nejprve je nutné se vrátit ke kořenům západoněmecké zahraniční a bezpečnostní politiky. Po prohrané druhé světové válce panovalo všeobecné přesvědčení o tom, že by se Německo již nikdy nemělo stát natolik silnou mocností, aby hrozilo riziko, že se může jednoho dne opět chopit role agresora. Okupační statut západního Německa tak přidělil Vysoké spojenecké komisi výsadní kompetence v zahraničních záležitostech, a tak spolková vláda neměla žádné nástroje k tomu, aby dala zahraniční politice vlastní směr. Navíc bylo hlavním cílem Adenauerovy politiky „usmíření se se západními demokraciemi, především s Francií, a napojení se na jejich instituce“.²⁷ Integrace na západ slibovala Spolkové republice bezpečnost v její poměrně nevýhodné pozici v těsném sousedství východního bloku.

V atmosféře nedávno skončené války a požadavků mocností na demilitarizaci Německa však začal kancléř Adenauer již těsně po vyhlášení bonnské republiky uvažovat o znovuvyzbrojení – tehdy měl ale na mysli německý kontingent v rámci evropské armády, nikoliv samostatnou německou armádu.²⁸ Téma brzy začalo hýbat i vnitřní politikou, především poté co hrozba napadení Sověty začala s vypuknutím korejské války nabývat na reálnějších obrysech. Přes odpor opoziční SPD a západní Evropy se s přispěním amerických armádních velitelů začalo jednat o zapojení SRN do evropské obrany. Otázkou však zůstávalo, zda má bezpečnostně-politická integrace západního Německa proběhnout v rámci NATO, či nově vytvořeného evropského uskupení. Poté co plán na vytvoření Evropského obranného společenství ztroskotal ve francouzském parlamentu, začala jednání o vstupu SRN do NATO. K tomu došlo 5. 5. 1955 – tento den je zároveň dnem, kdy Spolková republika nabyla plné suverenity, omezené jen v otázkách sjednocení země.

Nová německá armáda – Bundeswehr – vznikla zčásti díky tlaku ze strany USA, nikoliv čistě z vůle tehdejší německé politické reprezentace. Její hlavní účel spočíval v obraně teritoria Severoatlantické aliance. Neměla přitom vlastní generální štáb ani vrchní velitelství složek, a tak byla plně integrována do velících struktur NATO –

²⁷ Gareis, *Deutschlands Aussen- und Sicherheitspolitik: eine Einführung*, 52.

²⁸ Jan Ryjáček, *Spolkový sněm a nasazení ozbrojených sil v zahraničí* (Praha: Karolinum, 2012), 72.

podléhala přímo vrchnímu veliteli NATO pro Evropu.²⁹ Multilateralismus byl pro SRN natolik klíčový, že plány na obranu její východní hranice počítaly s nasazením německých jednotek po boku kontingentů ostatních členských států NATO, nikoliv samostatně.³⁰ Základní zákon přímo stanovil nasazení ozbrojených sil pouze v případě obrany. Později docházelo k právním a politickým kontroverzím, zda vyslání vojáků na zahraniční misi nebojového charakteru (např. humanitární akce, zajištění transportu ap.) je, či není nasazením, případně zda se pojem „obrana“ vztahuje pouze na teritorium SRN, či na německé jednotky pohybující se na jakémkoliv teritoriu.³¹

Kromě praktických důsledků v podobě velení armády mělo zakotvení multilateralismu ještě druhý rozměr. Převládá názor, že Spolková republika Německo nespatořovala v multilateralismu nástroj provádění zahraniční a bezpečnostní politiky, nýbrž že se pro ni stal cílem. Integrací do západních multilaterálních struktur se němečtí politici představitelé chtěli zbavit onoho dědictví druhé světové války a stát se v očích svých západních spojenců spolehlivým partnerem.³² Tato snaha se ale částečně střetávala s německým antimilitarismem. Použití síly jako nástroj řešení konfliktů bylo německými politiky i veřejností vnímáno jako krajní prostředek. V úvahu připadalo jen tehdy, pokud nebylo možné jinak bránit svobodné a demokratické poměry. Namísto toho dávala politická reprezentace přednost mírovým prostředkům – to do jisté míry přineslo své ovoce: díky úspěšné politice uvolňování a Brandtově Ostpolitik se dokázala SRN mezinárodně-politicky prosadit.

2.2 Použití síly očima německé politiky

Konec studené války představuje ve vývoji německé zahraniční a bezpečnostní politiky zlomové období. Hrozba jaderného konfliktu pominula a nové sjednocené Německo se již nenachází v první linii možného konfliktu se Sovětským svazem. Politika uvolňování dospěla do zdárného konce a zahraničněpolitickou agendu v zásadě plně zaměstnávalo sjednocování Německa. Na první pohled se zdálo, že s hrozbou konfliktu mezi západem a východem pominula i potřeba, aby Německo více přispívalo ke kolektivní bezpečnosti, nicméně brzy se ukázalo, že opak byl pravdou.

²⁹ Ibid., 92–93.

³⁰ Gareis, *Deutschlands Aussen- und Sicherheitspolitik: eine Einführung*, 62.

³¹ Ryjáček, *Spolkový sněm a nasazení ozbrojených sil v zahraničí*, 84.

³² John S. Duffield, „Political Culture and State Behavior: Why Germany Confounds Neorealism“, *International Organization* vol. 53, č. issue 04 (1999): 782, doi:10.1162/002081899551066.

Kontext vývoje mezinárodní politiky sehrál klíčovou roli při dalším formování německé bezpečnostní politiky. Jak již bylo zmíněno, vnímání bezpečnosti se v nových mezinárodněpolitických podmínkách značně proměnilo a s ním i vnímání hrozeb. Mezinárodní společenství nyní mělo co do činění s terorismem, hrozbou regionálních konfliktů a nestabilními státy. Zejména očekávání ze strany USA, že se Německo ujme aktivnější role při řešení těchto problémů, začínalo čím dál tím více rezonovat. Již v předvečer vyhlášení sjednoceného Německa tehdejší prezident USA George H. W. Bush tato očekávání potvrdil slovy: „Společně, stavějíce na sdílených hodnotách, budeme partnery ve vedení (*partners in leadership*)“.³³ A tak došlo k tomu, že „Německo nikoli bez výhrad nakonec akceptovalo, že Severoatlantická aliance zatlačila do pozadí svoji odstrašující roli a stala se nástrojem šíření stability prostřednictvím provádění vojenských operací na podporu míru out of area.“³⁴ Tato část analýzy bude tedy sledovat vývoj přístupu německých politických elit k německému podílu na použití síly při řešení zásadních ozbrojených konfliktů ve světě.

2.2.1 Válka v Perském zálivu a krize na Balkáně

Stejně jako očekávání ze strany amerických spojenců nebylo v zásadě nic nového, ani reakce Německa na nové bezpečnostní výzvy nebyla nikterak překvapivá. V okamžiku, kdy vypukla válka v Perském zálivu (srpen 1990), právě probíhala jednání 2+4, navíc se blížily volby a Kohl nechtěl dát svému kancléřskému protikandidátovi Oskaru Lafontaine příležitost, aby tradiční pacifistickou dikcí sociální demokracie získal hlasy voličů.³⁵ Německo si tedy nemohlo dovolit nic jiného, než zachovat si svou kulturu zdrženlivosti, za což se od USA dočkalo kritiky. Nicméně v tomto období ještě měli američtí spojenci pro takové jednání pochopení, trpělivost s německou zdrženlivostí však později začala docházet.³⁶ Spolková republika se však cítila zavázána přáním USA a dalších aliančních partnerů, aby se z importéra bezpečnosti, kterým byla do té doby stejně jako zbytek západní Evropy, stala jejím exportérem. Na to ale nebyla mentálně ani politicky připravena a během Kohlovy vlády se odehrály tvrdé vnitropolitické boje za převzetí větší zodpovědnosti na mezinárodním poli. Jejich společným jmenovatelem bylo hlavně to, aby se Německo zodpovědnosti neujalo příliš

³³ „President Bush. Address to the German People on the Reunification of Germany.“, zobrazeno 22. březen 2015, <http://usa.usembassy.de/etexts/ga6-901002.htm>.

³⁴ Kříž, „Německá bezpečnostní politika: Adaptace civilní moci“, 180.

³⁵ Bierling, *Vormacht wider Willen*, 28.

³⁶ Edgar Wolfrum, *Rot-Grün an der Macht* (München: C. H. Beck, 2013), 67.

zhurta. Helmut Kohl to odůvodňoval tím, že Spojené státy sice komplexy vůči Německu netrpí, o jiných partnerech to však tvrdit nemohl.³⁷

Než přišel požadavek přispět k zažehnutí krize v Perském zálivu, podílela se SRN na misích OSN výhradně ve formě povinných příspěvků do mírových nasazení, logistické podpory a přepravních kapacit. Poté co Bezpečnostní rada OSN 29. 11. 1990 schválila rezoluci 678 vyzývající k využití „všech nutných prostředků“ k donucení Husajna stáhnout se z Kuvajtu, trvala nadále německá vláda na tom, že německé jednotky nesmí operovat mimo území NATO.³⁸ Až v roce 1991 vyslala vláda 18 bojových letadel a cca 212 vojáků k posílení ochrany Turecka před případným iráckým útokem.³⁹ Německý kontingent byl avšak umístěn v dostatečně velké vzdálenosti od turecko-irácké hranice. Dále byly do Perského zálivu vyslány lodě vybavené pro hledání min, nicméně až poté co byly boje ukončeny. Aktivně se německá strana podílela ještě na výpomoci při transportu materiálu a zásobování západních jednotek do regionu. Celková suma těchto opatření plus přímo vyplacené částky Spojeným státům, Velké Británii a Francii činila 17,9 miliard německých Marek (9,2 miliardy EUR).⁴⁰ Tím se Německo ze svých povinností částečně vykoupilo – poněkud pejorativně se v této souvislosti hovoří o „politice šekové knížky“.

Aktivním podílem (byť ne v pravém slova smyslu) na bojové operaci, jejíž hlavní dějiště leželo mimo území NATO, na jednu stranu Kohlova vláda ukázala, že je připravena dostát svým závazkům, na druhou stranu se ale rozpoutala živá politická debata o ústavně-právní konformitě kroků tohoto druhu. Zatímco CDU/CSU byla pro intenzivnější zapojení do vojenských misí, opoziční SPD se po vnitřních rozporech přiklonila ke změně Základního zákona, nicméně se zdůrazněním, že bojové operace nadále odmítá a v úvahu připadaly jen mírové mise tzv. „modrých přileb“ OSN. FDP zaujala postoj někde na rozmezí CDU/CSU a SPD s tím, že vojenské operace včetně těch bojových pro ni připadají v úvahu pouze pod velením OSN, nicméně rovněž trvala na změně Základního zákona.⁴¹

³⁷ Bierling, *Vormacht wider Willen*, 26.

³⁸ *Ibid.*, 27.

³⁹ Ryjáček, *Spolkový sněm a nasazení ozbrojených sil v zahraničí*, 104.

⁴⁰ Bierling, *Vormacht wider Willen*, 27.

⁴¹ srov. Thomas U. Berger, *Cultures of antimilitarism: National Security in Germany and Japan* (Baltimore, Md.: The Johns Hopkins University Press, 1998), 181–183; Ryjáček, *Spolkový sněm a nasazení ozbrojených sil v zahraničí*, 107–110.

Spory vyvrcholily během krize v Jugoslávii v roce 1993. Už v předchozím roce na základě rezoluce Bezpečnostní rady OSN, jež zmocňovala vojenské složky NATO k sledování dodržování zbrojního a obchodního embarga, schválila vláda účast německých průzkumných letadel a lodí na monitorovacích akcích a Klaus Kinkel (FDP) coby Genscherův nástupce na postu spolkového ministra zahraničí otevřeně mluvil o německé připravenosti dát OSN Bundeswehr k dispozici pro nasazení na udržení a nastolení míru (Německo se posléze počátkem 90. let účastnilo svých prvních misí v rámci „modrých přileb“ – v Kambodži a Somálsku). Svá slova ale nepronášel bezúčelně, Německo v té době totiž usilovalo o místo stálého člena v Bezpečnostní radě, k čemuž se ale kancléř Kohl stavěl skepticky. Nakonec to byl kancléř a jeho CDU/CSU, kdo byl jako první ochoten vyslat Bundeswehr do akce mimo teritorium NATO. Jeho cílem ale bylo udržet německé angažmá v co možná nejmenším rozsahu a byl zcela zásadně proti umístění německých jednotek na území, kde za druhé světové války páchal zlo Wehrmacht.⁴²

Situace na Balkáně si ale začala žádat větší účast a nová rezoluce již dovoľovala vzdušným silám NATO „využít všech opatření nutných k vynucení bezletové zóny nad Bosnou a Hercegovinou, tedy včetně sestřelení narušitelů.“⁴³ Němci se na tomto podíleli v podobě několika vojáků na palubách pozorovacích letadel AWACS. Pro koaliční FDP to bylo jasným porušením Základního zákona, jelikož se jednalo o hypotetickou účast na akci bojového charakteru. Čistě politicky ale strana držela se svým ministrem Kinkelem a německou účast schvalovala, jen v jiné podobě.⁴⁴ Tuto krizi vyřešil na návrh FDP (po kompromisu v rámci koalice, kdy se na vládě ministři FDP nechali přehlasovat), k němuž se následně připojila i opoziční SPD, až rozsudek Spolkového ústavního soudu v roce 1994, o němž bude detailněji pojednáno v poslední části této analýzy. Od tohoto okamžiku tedy došlo k výraznému posílení demokratické kontroly Bundeswehru. Mluví se též o „parlamentním vojsku“.⁴⁵ Zároveň však byl prohlouben multilaterální charakter a bylo umožněno, aby SRN dostála svým závazkům a mohla se ujmout aktivní role v ochraně kolektivní bezpečnosti.

Sociální demokraté nadále odmítali vojenské akce, které by sice měly mandát OSN, ale velení by bylo svěřeno Spojenými národy zmocněnému státu (jak tomu bylo

⁴² Bierling, *Vormacht wider Willen*, 29.

⁴³ Ryjáček, *Spolkový sněm a nasazení ozbrojených sil v zahraničí*, 115.

⁴⁴ Bierling, *Vormacht wider Willen*, 35.

⁴⁵ Ryjáček, *Spolkový sněm a nasazení ozbrojených sil v zahraničí*, 119–125.

v případě Perského zálivu). I přesto ale většina frakce hlasovala ve sněmu pro misi IFOR, ačkoli velením bylo pověřeno NATO. Mise SFOR měla ještě větší podporu sociální demokracie. Dokonce do volebního programu 1998 strana zařadila i pasáž o aktivnější roli Bundeswehru v kolektivním zajišťování míru. Strana Bündnis 90/Die Grünen odmítala jakékoliv využití síly včetně vynucování míru vojenskými prostředky, i tak ale mnozí poslanci hlasovali pro misi IFOR a pro SFOR, kterou méně pacifistické křídlo v čele s Joschkou Fischerem považovalo za výjimku, dokonce více než polovina. Až na PDS tedy všechny parlamentní strany podporovaly větší angažovanost.⁴⁶

2.2.2 Válka v Kosovu

Další klíčový zlom nastal spolu s nástupem nové koalice v roce 1998. Málokdo čekal, že to budou právě SPD a Bündnis 90/Die Grünen, tradičně antimilitaristické až pacifistické strany, kdo pošlou německé vojáky přímo do boje. Začátkem října roku 1998 proklamovalo NATO připravenost k přímé vojenské intervenci v Kosovu. Necelé dva týdny předtím se v SRN konaly volby do Spolkového sněmu, z nichž měla vzejít rudo-zelená koalice. Teprve dva dny designovaný kancléř Schröder (SPD) a ministr zahraničí Joschka Fischer (Bündnis 90/Die Grünen) u příležitosti návštěvy ve Washingtonu vyslovili prezidentu Billu Clintonovi souhlas a podporu případné intervence.⁴⁷

Německo se tak ocitlo v situaci, kdy se musela sejít budoucí vláda s tou ještě úřadující, aby si vyjasnila svá stanoviska. Shodly se na tom, že bude nutné, aby se Německo na vyřešení kosovské krize podílelo i vlastními silami, což následně schválil i dosluhující Sněm. Problém ale spočíval zcela jinde. Poprvé v historii byla porušena zásada účasti výhradně na misích s mandátem Rady bezpečnosti OSN. Ten se kvůli vetu ze strany Ruska a Číny nepodařilo získat ani následující rok, kdy došlo k bombardování Kosova letouny NATO. New York Times napsaly: „Tímto dnem poválečná doba pro Německo skončila“.⁴⁸ Joschka Fischer později ve svých pamětech německou účast na intervenci odůvodnil slovy: „Proč jsme podpořili intervenci? Protože jsme byli zvoleni a v Kosovu šlo o naše základní hodnoty“.⁴⁹ Stavěl tak ochranu lidských práv všemi prostředky nad pacifismus, což se stalo během kosovského konfliktu a následujících let

⁴⁶ Bierling, *Vormacht wider Willen*, 37.

⁴⁷ Wolfrum, *Rot-Grün an der Macht*, 70.

⁴⁸ Ibid., 65.

⁴⁹ Ibid., 76.

kontroverzním tématem veřejné diskuse. Historik Edgar Wolfrum s přihlédnutím k mediálnímu obrazu kosovské války jako humanitární katastrofy hovoří v německém přístupu k použití síly jako o posunu od „už nikdy válku“ k „už nikdy Osvětim“. Politická debata o německém angažmá v Kosovu se dá tedy chápat jako reinterpretace základních prvků strategické kultury – v praxi to lze vyložit tak, „že zdrženlivost při užití ozbrojené síly má své hranice tam, kde začíná masivní porušování lidských práv.“⁵⁰ Opozice tvořená tou dobou CDU/CSU, FDP a PDS se nadále držela svých předchozích pozic. Zejména Unie a FDP byly v otázce Kosova konstruktivní opozicí – obě strany podporovaly poskytnutí vzdušných sil i pozemních jednotek Alianci v rámci KFOR. Nicméně zásadně odmítaly zapojení německých vojáků do bojů na nepřátelském území bez mandátu RB OSN.⁵¹

2.2.3 Použití síly v boji proti mezinárodnímu terorismu

O tom, že teroristické útoky na New York a Washington z 11. září 2001 markantně změnily mezinárodněpolitickou situaci, není pochyb. Jestliže válka v Kosovu znamenala využití vojenských prostředků k zažehnání krize na území Evropy, nyní německá politika čelila nové výzvě: nebezpečí číhalo sice daleko za hranicemi Evropy a západního světa, ale mohlo kdykoli a kdekoli udeřit ze zálohy. Ve vládním prohlášení ze dne 12. září 2001 proklamoval tehdejší kancléř Schröder „neomezenou solidaritu Německa“⁵² vůči Spojeným státům. Tento klíčový slovní obrat vzniknul na základě zpráv, jež z Washingtonu o tamním dění podával německý velvyslanec Ischinger – hovořil o tom, že Spojené státy v této dramatické chvíli očekávají od svých spojenců neomezenou solidaritu.⁵³ Prvním jejím projevem z německé strany byla podpora vyhlášení stavu napadení Aliance dle čl. 5 (poprvé v historii) téměř bezprostředně po útocích.⁵⁴ Koncem září následovala rezoluce Rady bezpečnosti OSN, která vyzývala státy k boji proti terorismu politickými, hospodářskými, policejními a zákonodárnými prostředky. Dále legitimovala právo Spojených států na obranu dle článku 51 Charty OSN.⁵⁵ Ještě předtím ale Schröder již trochu opatrněji prohlásil, že Německo je

⁵⁰ Kříž, „Německá bezpečnostní politika: Adaptace civilní mocnosti“, 180.

⁵¹ Hanns W. Maull, „German Foreign Policy, Post-Kosovo: Still a ‚Civilian Power‘?“, *German Politics* 9, č. 2 (srpen 2000): 8.

⁵² Bierling, *Vormacht wider Willen*, 93.

⁵³ Wolfrum, *Rot-Grün an der Macht*, 281.

⁵⁴ Bierling, *Vormacht wider Willen*, 94.

⁵⁵ Wolfrum, *Rot-Grün an der Macht*, 282.

připraveno podstoupit rizika, i vojenská, nebude se však pouštět do žádných dobrodružství.⁵⁶ Tato pozice Schröderovy vlády se stala klíčovou i pro další vývoj.

2.2.3.1 Afghánistán – mise OEF a ISAF

Vojenská operace, jež měla eliminovat budoucí možné nebezpečí ztělesněné Al-Káidou a Tálibánem a zároveň potrestat teroristické útoky, dostala název Operation Enduring Freedom (OEF). Její velení ale nebylo v rukou NATO ani OSN, nýbrž se jednalo o akci řízenou výhradně Spojenými státy, které se chtěly vyhnout obšírným debatám o taktice, jako tomu bylo v Kosovu o dva roky dříve. Navíc byli Američané přesvědčeni o tom, že jak NATO, tak EU nemá na takovou akci dostatečné kapacity. Aliančním spojencům měly být přiděleny úkoly spojené s podporou výstavby státu a udržení míru po skončení války.⁵⁷ To pro Německo nepředstavovalo problém, ba naopak. I po právní stránce bylo takové zapojení Bundeswehru do tzv. „coalition of the willing“ v pořádku. Přesto se však v koaličních stranách našli jedinci, kteří s nasazením nesouhlasili, ačkoli napříč politickým spektrem byly útoky z 11. září shodně vnímány jako útok na společné hodnoty civilizovaného světa. Schröderův výrok o neomezené solidaritě byl ale v parlamentních diskusích čím dál častěji terčem kritiky.⁵⁸ Zejména uvnitř Bündnis 90/Die Grünen to vřelo a chvílemi se zdálo, že se rudo-zelená koalice chýlí ke konci. Rovněž SPD nebyla vnitřně jednotná, což vedlo kancléře k tomu, že hlasování o schválení účasti na OEF spojil s hlasováním o důvěře vládě. To dopadlo těsnou většinou 236 ku 226 ve prospěch Schrödera.⁵⁹ Schválený příspěvek do OEF je označován spíše za okrajový – úlohou Bundeswehru bylo střežit americké základny na území Německa a námořní trasy v blízkosti Afrického rohu. Do samotného Afghánistánu bylo vysláno stočlenné komando speciálních sil (Kommando Spezialkräfte – KSK). V rámci NATO němečtí vojáci zajišťovali bezpečnost letového prostoru nad USA a Středozemním mořem v letounech AWACS.⁶⁰ V momentě, kdy se Bundeswehr zapojil do OEF, byla nejhorší fáze bombardování Tálibánu již ukončena.⁶¹

V prosinci 2001 byla po konferenci OSN v Petersbergu rezolucí Rady bezpečnosti ustanovena mise s názvem International Security Assistance Force (ISAF), jejímž cílem bylo zajistit bezpečnost v Kábulu a okolí. O zapojení Německa do této

⁵⁶ Bierling, *Vormacht wider Willen*, 94.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Wolfrum, *Rot-Grün an der Macht*, 286.

⁵⁹ Ibid., 298.

⁶⁰ Bierling, *Vormacht wider Willen*, 95.

⁶¹ Wolfrum, *Rot-Grün an der Macht*, 303.

mise se nejednalo dlouho, už dva dny po vyhlášení rezoluce Spolkový sněm schválil vyslání až 1200 vojáků, kteří měli tvořit podstatnou část pětitisícové multinacionální jednotky. Mandát byl každoročně bez větších problémů většinou hlasů navyšován, a to i poté co byla ISAF v roce 2003 převedena do velení NATO a rozšířena na celé území Afghánistánu, pouze PDS hlasovala vždy kategoricky proti. Vláda v očích veřejnosti toto rozsáhlé nasazení ospravedlňovala především vyzdvihováním humanitárního charakteru mise. O bezpečnostně-politickém rozměru akce hovořil málokdo. Do paměti médií a občanů se ale vrylo prohlášení ministra obrany Petera Strucka, který prohlásil, že bezpečnost Německa je bráněna v Hindúkuši. Poté co bylo jeho prohlášení přetřásáno v médiích, Struck svá slova mírnil.⁶²

Jak rudo-zelená, tak později velká koalice trvaly na tom, aby mise OEF a ISAF byly striktně oddělovány. To pramenilo z německé nutnosti pohlížet odlišně na nasazení, jež mají odlišné cíle. Zatímco OEF měla jasný bojový cíl, ISAF měla za cíl stabilizaci. Příčina je historiky připisována na jedné straně silně zakořeněnému myšlení civilní moci, na druhé straně pak striktnímu multilateralismu. Je tak možné se setkat i s označením „dobrý ISAF mandát“ a „neoblíbený OEF mandát“, jenž se jako akce v rámci „coalition of the willing“ pohyboval na hraně vnímání toho, co německá strategie ještě snese.⁶³ V rámci ISAF se až do r. 2011 vystřídal 98 tisíc německých vojáků, což po USA a Velké Británii představovalo třetí největší účast. Už v r. 2002 převzalo Německo po boku s Nizozemskem vedoucí funkci v celé misi a o rok později převzalo výhradně do svého velení od USA provinční rekonstrukční tým (PRT) v Kunduzu, v r. 2004 následoval PRT Faizabád. V roce 2006 bylo Německu svěřeno velení nad celkem 16ti národy operujícími na severu Afghánistánu.⁶⁴

2.2.4 Válka v Iráku

Afghánistán už v roce 2002 zastínilo jiné téma – Irák. George W. Bush junior si kladl za cíl zlikvidovat nebezpečí, jež představovaly státy podporující terorismus a vlastníci zbraně hromadného ničení. Vítězství v Afghánistánu mělo být pouhým prvním krokem. Další na řadě byla tzv. „osa zla“ ztělesněná Irákem, Íránem a Severní Koreou. Bushova administrativa hlásala, že multilaterální organizace v zásadě nejsou s americkými zájmy v konfliktu, nýbrž jsou prostředkem k jejich dosažení. Nikoli však

⁶² Bierling, *Vormacht wider Willen*, 96.

⁶³ Wolfrum, *Rot-Grün an der Macht*, 307.

⁶⁴ *Ibid.*, 308–309.

primárním. Nejen taková prohlášení, ale také fakt, že Spojené státy začaly horečně vypovídat zásadní mezinárodní smlouvy v čele s Kjótským protokolem, vyvolala v Německu značné rozčarování.⁶⁵ Ministr zahraničí Fischer nový konfrontační směr americké politiky komentoval slovy: „Alianční partnerství svobodných demokracií nelze redukovat na poslušnost, alianční partneři nejsou satelity.“⁶⁶ Vztahy mezi SRN a USA se začaly rapidně zhoršovat, čemuž nepřispělo ani nedorozumění, či snad záměrná reinterpretace Schröderových slov prezidentem Bushem při jejich setkání ve Washingtonu, po němž Bush prohlašoval, že má v otázce Iráku Schröderovu podporu, pokud bude věc rychle vyřízena. Schröder přitom mluvil o nutnosti postupovat stejně jako v případě Afghánistánu, tedy řídit se stanoviskem Rady bezpečnosti OSN.⁶⁷

Zmatečnost a neustálé vymýšlení nových důvodů, proč je nutné vést válku proti Iráku, aniž by americká strana byla schopna předložit jasné důkazy o existenci zbraní hromadného ničení na iráckém území, ale také fakt, že se v Německu schylovalo k volbám a Schröder do nich nechtěl vstupovat jako ten, kdo potřetí během jednoho volebního období zapojí svou zemi do války, to vše hrálo roli při rozhodování, zda Německo podpoří USA ve válce proti Iráku. Na začátku kampaně prohlásil, že žádná vláda pod jeho vedením se nebude účastnit na válce v Iráku, a to ani finančně. Zopakoval při tom svá dřívější slova: „Pro dobrodružství nejsme k dispozici a časy politiky šekové knížky jsou definitivně pryč.“⁶⁸ Jak Schröder, tak Fischer se později bránili tvrzením, že neúčast na válce v Iráku byla motivována předvolebním bojem. Sami to nazývali německým sebevědomím a začali ve spojitosti s definováním německých zájmů mluvit o „německé cestě“. Tím si ovšem zadali s kritiky, kteří varovali před nechvalně proslulou německou „Sonderweg“. V zásadě jim ale šlo o to, že přátelství ještě neznamená se vším bez výhrad souhlasit. Nutno také zmínit, že Německo mělo mimořádné hospodářské zájmy na politickém řešení konfliktu – zejména pro německý zbrojní průmysl představoval Irák významný trh a Německo se mělo také významně podílet na výstavbě energetické a železniční sítě v zemi.⁶⁹ Ve svém postoji nebylo Německo mezi významnými státy samo, brzy se odmítavě vůči plánům USA postavila i Francie a Rusko.⁷⁰ Německá politika však byla i s ohledem na blížící se

⁶⁵ Ibid., 402–405.

⁶⁶ Bierling, *Vormacht wider Willen*, 97.

⁶⁷ Wolfrum, *Rot-Grün an der Macht*, 408.

⁶⁸ Bierling, *Vormacht wider Willen*, 98.

⁶⁹ Wolfrum, *Rot-Grün an der Macht*, 413–417.

⁷⁰ Ibid., 434–436.

volby rozdělená: z tábora FDP zaznívaly názory, že „německá cesta“ je fatální chybou. Ani SPD nebyla úplně jednotná. Z týmu kancléřského protikandidáta Stoibera (CSU) se ozývalo, že německá účast je možná. Naopak Zelení byli toho názoru, že samotný mandát OSN nestačí k tomu, aby se dalo rozhodnout, zda se Německo bude, či nebude účastnit. Schröder je prvním německým kancléřem, který vedl protiamerickou volební kampaň, což v Bílém domě nebylo přijato s velkým nadšením. K vylepšení situace rozhodně nepřispělo, když spolková ministryně spravedlnosti Bushovo odvádění pozornosti od domácích problémů směrem k zahraniční politice srovnala s Hitlerovými praktikami.⁷¹ S odstupem času však i další strany přehodnotily svá rozhodnutí a např. Wolfgang Schäuble (CDU) označil Schröderovo rozhodnutí za správné.⁷²

2.2.5 Intervence v Libyi

Potvrzení toho, že se Německo nevzdá individuálního posuzování vhodnosti nasazení vlastních vojáků v rámci vojenských intervencí NATO, bylo možné zaznamenat v roce 2011 v souvislosti s plánovaným zásahem vzdušných sil NATO proti diktátorským strukturám libyjského vůdce Muammara Kaddáfího.⁷³ Během hlasování Rady bezpečnosti OSN o rezoluci 1973 ustanovující operaci NATO Unified Protector se německá delegace zdržela hlasování. Z hlediska odporu německé bezpečnostní politiky k prosazování cílů vojenskou silou by to nebylo až tak překvapivé, v porovnání s předchozími vojenskými intervencemi zde však díky tomuto pro mnohé překvapivému kroku došlo k zásadní změně: poprvé se německá bezpečnostní politika vzeprěla tlaku spojenců, a to nejen Spojeným státům, ve svém jednání se odklonila také od svých klíčových partnerů v Evropě – Velké Británie a Francie.⁷⁴

Tehdejší ministr zahraničí Guido Westerwelle (FDP), jenž stál za konečným rozhodnutím zdržet se hlasování, ale i sama kancléřka Angela Merkelová se následně stali terčem kritiky. Nejostřejší byla kritika ze strany opozičních Bündnis 90/Die Grünen, kteří by sami bývali hlasovali pro přijetí rezoluce.⁷⁵ Ktítika se obecně orientovala zejména na neuváženost Westerwelleho rozhodnutí, jehož následkem by

⁷¹ Ibid., 422–423.

⁷² Ibid., 455.

⁷³ Kai Oppermann, „National Role Conceptions, Domestic Constraints and the New ‚Normalcy‘ in German Foreign Policy: the Eurozone Crisis Libya and Beyond“, German Politics 21, č. 4 (prosinec 2012): 514.

⁷⁴ Alister Miskimmon, „German Foreign Policy and the Libya Crisis“, German Politics 21, č. 4 (prosinec 2012): 392.

⁷⁵ Ibid., 399.

mohlo být oslabení transatlantických vztahů, funkčnosti OSN, ale také poškození akceschopnosti evropské zahraniční politiky.⁷⁶ Hovoří se o tom, že motivací ministra zahraničí měl být vnitropolitický kalkul. Věřil totiž, že FDP tímto získá vzhledem k veřejnému mínění v nadcházejících zemských volbách tolik potřebné politické body.⁷⁷ Uvádí se také, že původní plán Westerwelleho bylo hlasovat proti rezoluci a ke zdržení se hlasování došlo na základě koaličního kompromisu.⁷⁸ Případ Libye tedy značí o tom, že domácí politika zvítězila nad zahraničněpolitickými prioritami.

2.3 Armáda a její nasazení v německém veřejném mínění

Německá společnost zpočátku víceméně kopírovala připravenost Německa se více angažovat v mezinárodních otázkách, která byla rozpoznatelná u parlamentních stran. Na otázku, zda by Německo mělo převzít větší zodpovědnost nad světem, odpovídalo na přelomu let 1990 a 1991 kladně cca 20 až 30 procent respondentů, v roce 1993 jich bylo už 82 procent. Z toho téměř 44 % respondentů ve starých spolkových zemích a 22 % v nových za převzetí zodpovědnosti považovalo i použití vojenských prostředků za účelem zajištění míru. Už v roce 1992 byla pro nasazení v rámci „modrých příleb“ většina Němců a v roce 1996 se proti misím mimo území NATO vyjadřovalo jen 14 % respondentů na západě, resp. 32 % na východě Německa. Všechny tyto výsledky se týkají civilního konfliktního managementu, vojenské vynucovací prostředky připadaly i nadále německé společnosti nemyslitelné.⁷⁹ Výsledky anket, jež pokládaly otázku, zda občané souhlasí s aktivnější politikou Německa při řešení mezinárodních krizí, problémů a konfliktů, ukazují, že zatímco v letech 1996 a 1997 se hodnoty pohybovaly mezi 42 a 45 %, v roce 1998 v souvislosti s krizí v Kosovu pokořila podpora aktivnější role Německa na mezinárodní scéně hranici 50 %. Okolo této hodnoty se držela až do roku 2003, kdy došlo k markantnímu propadu na pouhých 32%. V následujících letech podpora veřejnosti postupně stoupala až na 51 % v roce 2007, následně došlo opět k mírnému propadu a až do roku 2010 se

⁷⁶ Christos Katsioulis, „Die deutsche Außen- und Sicherheitspolitik nach der Intervention in Libyen“, *IPG* 2011, č. 4 (2011): 34.

⁷⁷ Miskimmon, „German Foreign Policy and the Libya Crisis“, 399.

⁷⁸ Oppermann, „National Role Conceptions, Domestic Constraints and the New ‚Normalcy‘ in German Foreign Policy: the Eurozone Crisis Libya and Beyond“, 515.

⁷⁹ Bierling, *Vormacht wider Willen*, 38–39.

hodnoty pohybovaly okolo 45 %.⁸⁰ Novější průzkum (2010) potvrzuje, že jako hlavní úkol německých jednotek v zahraničí si většina dotazovaných představuje humanitární a lékařskou pomoc obětem přírodních katastrof.⁸¹

Co se týče boje proti terorismu v souvislosti s útoky z 11. září 2001, měla slova tehdejšího kancléře Schrödera o „neomezené solidaritě“ se Spojenými státy jen 41 procentní podporu, ostatní obyvatelé měli jisté pochybnosti.⁸² K tomu, zda mise ISAF v Afghánistánu obecně přispívá k ochraně Německa před terorismem, se v roce 2010 většina 53 % stavěla negativně.⁸³ Válku v Iráku většina obyvatel kategoricky odmítala.⁸⁴ I německá účast na misi v Afghánistánu se s postupem času setkávala spíše s nesouhlasem obyvatelstva a to především kvůli rostoucím výdajům a nebezpečí hrozícímu německým vojákům v oblasti. Za úspěšnou ji v roce 2012 považovala pouze čtvrtina dotázaných, což u co do rozsahu největšího nasazení Bundeswehru v jeho novodobé historii není zrovna dobrá bilance.⁸⁵ I tak ale na otázku, jak občané celkově hodnotí dosavadní působení Bundeswehru při nasazeních v zahraničí, 68% respondentů odpovídá kladně (údaje z r. 2012).⁸⁶ V otázce celkového významu Bundeswehru pro německou společnost, byly zaznamenány naopak více než uspokojivé výsledky – 86 % dotázaných sdílí názor, že armáda je pro Německo důležitá.⁸⁷

Pokud se ale podíváme na názory související s intervencí NATO v Libyi, je zde možné zaznamenat všeobecnou podporu německé neúčasti na této vojenské operaci – 69% dotázaných tento postup hodnotilo za správný, zatímco samotné zdržení se hlasování mělo podporu 56%. Pouhých 8% dotázaných bylo toho názoru, že by se

⁸⁰ „Zustimmung Zum Außenpolitischen Engagement Deutschlands Bis 2010. Umfrage,” *Statista*, zobrazeno 25. března 2015, <http://de.statista.com/statistik/daten/studie/1986/umfrage/zustimmung-zum-aussenpolitischen-engagement-deutschlands/>.

⁸¹ „Aufgaben Der Bundeswehr Im Ausland. Umfrage,” *Statista*, zobrazeno 25. března 2015, <http://de.statista.com/statistik/daten/studie/161162/umfrage/zustimmung-zu-verschiedenen-aufgaben-der-bundeswehr-im-ausland/>.

⁸² Wolfrum, *Rot-Grün an der Macht*, 288.

⁸³ „Schutz Vor Terrorismus in Deutschland Durch ISAF in Afghanistan. Umfrage,” *Statista*, zobrazeno 25. března 2015, <http://de.statista.com/statistik/daten/studie/155389/umfrage/schutz-vor-terrorismus-in-deutschland-durch-isaf-in-afghanistan/>.

⁸⁴ Bierling, *Vormacht wider Willen*, 97.

⁸⁵ Thomas Bulmahn, „Wahrnehmung und Bewertung des Claims „Wir. Dienen. Deutschland.“, Image der Bundeswehr sowie Haltungen zum Umgang mit Veteranen. Ergebnisse der Bevölkerungsumfrage 2012" (Strausberg: Sozialwissenschaftliches Institut der Bundeswehr, 2012), 31.

⁸⁶ *Ibid.*, 26.

⁸⁷ *Ibid.*, 31.

řešit problémy v souvislosti s MS ve fotbale 2006. To jen podtrhuje důraz na budování civilně-vojenských vztahů.⁹² Tato Bílá kniha pasuje Rusko do role klíčového partnera NATO a EU, což v kontextu aktuálního dění v mnohých vyvolává otazníky, stejně tak jako pohled na Ukrajinu coby zemi postupující směrem k demokracii, právnímu státu a tržnímu hospodářství.⁹³ Na návrh ministryně obrany Ursuly von der Leyen má být s platností od r. 2016 vytvořena nová strategie, která by dle jejích slov neměla obsahovat žádné zastaralé vzorce chování, ale ani žádná tabu.⁹⁴

2.5 Kontrola Bundeswehru jako nástroje politiky

Členění institucí podílejících se na tvorbě německé bezpečnostní, obranné a vojenské politiky není dle kritiků dostatečně přehledné a funkční, spíše se prosazuje názor, že i v otázce bezpečnostní architektury se německé elity snaží vyhybat jakýmkoli kontroverzním rozhodnutím. Debata o tomto problému se však s postupem času začíná více rozvíjet. Hlavním problémem však byla a je nejednotnost v přístupu jednotlivých aktérů. Například se poukazuje na to, že Úřad spolkového kancléře nefunguje jako integrátor aktivit jednotlivých ministerstev v oblasti bezpečnosti a každé z nich se věnuje ryze svému pohledu na věc a nezohledňuje při tom aktivity a názory ostatních. I na úrovni Spolkového sněmu chybí aktér, jenž by koordinoval činnost jednotlivých výborů zabývajících se otázkami bezpečnosti. Integrující roli dle kritiky nehraje ani Spolková bezpečnostní rada. Poukazuje se i na fakt, že role ministra obrany v bezpečnostní politice mnohdy převyšuje roli kancléře. Terčem kritiky se stává i vedení operací speciálních sil Kommando Spezialkräfte, zejména co se týče slabé parlamentní kontroly a nedostatku informací o jejich aktivitách.⁹⁵ Kommando Spezialkräfte totiž operuje v utajení, získat informace o činnosti jednotek není jednoduché a jak mezi novináři, tak politiky vyvstává i dnes otázka, jak utajené operace korespondují s filosofií Bundeswehru coby parlamentního vojska.⁹⁶

⁹² Ibid., 89–92.

⁹³ Carsten Luther, „Weißbuch: Strategie Für Eine Tabulose Außenpolitik,“ *Die Zeit*, 17. února 2015, <http://www.zeit.de/politik/deutschland/2015-02/weissbuch-bundeswehr-sicherheitspolitik-von-der-leyen>.

⁹⁴ Thorsten Jungholt, „Von der Leyen schreibt ein Buch ‚ohne Tabus‘“, *Welt Online*, 17. února 2015, sek. Politik, <http://www.welt.de/politik/deutschland/article137563163/Von-der-Leyen-schreibt-ein-Buch-ohne-Tabus.html>.

⁹⁵ Kříž, „Německá bezpečnostní politika: Adaptace civilní mocnosti“, 184–187.

⁹⁶ Christoph Hickmann, „Werkstattbericht: Zu Besuch beim Kommando Spezialkräfte“, *sueddeutsche.de*, 24. března 2015, sek. Politik, <http://www.sueddeutsche.de/politik/werkstattbericht-zu-besuch-beim-kommando-spezialkraefte-1.2407145>.

2.5.1 Právní rámec schvalování zahraničních misí

Otázka schvalování zahraničních misí Bundeswehru byla vždy sporná a to jak politicky, tak právně. Před vydáním rozsudku Spolkového ústavního soudu v roce 1994, který tuto otázku vyřešil, byť ne zcela dokonale a bez dalších problémů, se celkem třikrát nasazení Bundeswehru dostalo před ústavní soud. Poprvé šlo o vládou schválené příspěvní do mise NATO ve spolupráci se Západoevropskou unií, která měla zajistit dohled nad dodržováním zbrojního embarga vyhlášeného OSN nad Jugoslávií a Srbskem a Černou Horou. Podruhé v již zmíněném případě účasti německých vojáků na pozorovacích akcích AWACS, kterou FDP považovala za nasazení *out of area*, a tedy za protiústavní. Ve třetím případě se jednalo o nasazení zásobovacího batalionu na mírové misi v Somálsku, které po zhoršení se situace v zemi u ústavního soudu napadla SPD. Následkem všech těchto žalob v červnu 1993 Spolkový ústavní soud došel k jednoznačnému závěru, že souhlas Spolkového sněmu s nasazením Bundeswehru v zahraničí by měl být konstitutivní a podmíněný relativní většinou hlasů, tudíž by Spolkový sněm měl sám rozhodovat o tom, zda vojáci budou vysláni, nebo ne, nikoli jen posilovat rozhodnutí vlády, jak tomu bylo doposud. Rok nato vydal Spolkový ústavní soud rozsudek proklamující, že čl. 87a Základního zákona, v němž se hovoří o úloze Bundeswehru v obraně země, neodporuje čl. 24 II Základního zákona, jenž spolku dovoluje se zapojit do systému vzájemné kolektivní bezpečnosti, nejen Spojených národů, ale i NATO a Západoevropské unie, a plnit s tím spojené úkoly. Jak koalice, tak opoziční SPD byly s výsledkem spokojeny, nadále však zůstala otevřená otázka, zda se němečtí vojáci smí účastnit jen *out of area* misí jen pod velením OSN, na čemž SPD trvala. Spolkový ústavní soud se tak odmítl nechat zatáhnout do politického boje a nechal věc na budoucím vývoji tak, aby o detailech v každém jednotlivém případě rozhodoval parlament a vláda. Obě strany se víceméně zavázaly k tomu, že v budoucnu už se ústavněprávními otázkami nebudou tolik zabývat.⁹⁷

Nové výzvy však pro způsob schvalování zahraničních misí Bundeswehru a podíl Spolkového sněmu na tomto procesu přineslo nové tisíciletí, kdy se jednak začal konkretizovat koncept European Battle Groups, ale především byl na summitu NATO, jenž se konal v roce 2002 v Praze, ujednán vznik jednotek rychlé reakce NATO Response Force.⁹⁸ Kamenem sváru se opět stala přítomnost německých vojáků

⁹⁷ Bierling, *Vormacht wider Willen*, 34–36.

⁹⁸ Ryjáček, *Spolkový sněm a nasazení ozbrojených sil v zahraničí*, 153.

v posádkách letounů AWACS, které byly těsně před vyhlášením války Iráku vyslány do Turecka. Opoziční FDP se snažila prosadit vytvoření zvláštního „vysílacího“ výboru, jenž by měl za úkol rozhodovat o misích, které jsou buď tajně, nebo jejichž prodlení by celou akci ohrozilo, případně o takových, při nichž se jedná pouze o vysílání jednotlivých vojáků působících v misích OSN, OBSE, NATO nebo EU. Tento návrh podporovala i CDU/CSU, která se snažila navíc prosadit nějaký mechanismus, který by rozhodoval o nasazení jednotek rychlé reakce. Nakonec byl v roce 2005 schválen Zákon o podílu parlamentu při nasazování ozbrojených sil v zahraničí, tzv. *Parlamentsbeteiligungsgesetz*. Kromě klíčové definice nasazení, která nyní nezahrnuje přípravná opatření, ani humanitární použití ozbrojených sil, kdy zbraně slouží pouze k sebeobraně, definoval tento zákon i zjednodušený schvalovací proces pro případy s nižší důležitostí (jednotlivci, průzkumné týmy ozbrojené jen k sebeobraně), který v praxi vypadá jako návrh vlády, jenž je předem považován za schválený, pakliže se do sedmi dnů od zveřejnění proti němu nepostaví frakce, či 5 ze 100 poslanců. V případě, že hrozí nebezpečí z prodlení, může Spolkový sněm rozhodnout dodatečně, a v případě prodlužování nasazení má právo svůj souhlas odvolat.⁹⁹ Proces schvalování zahraničních misí je však nadále kritizován za svůj příliš rutinní charakter, jelikož nedává prostor pro politickou debatu a reaguje spíše na požadavky NATO, příp. EU. Návrhy na revizi *Parlamentsbeteiligungsgesetz* hovoří o tom, že by do budoucna měla o nasazení rozhodovat vláda a Spolkový sněm by měl právo rozhodovat o stažení vojáků zpět.¹⁰⁰

2.5.2 Innere Führung: vztah armáda-politika-občan

Demokratická kontrola německé armády má i další než právní aspekty, jež byly popsány výše. Tím je specifický koncept tzv. vnitřního vedení, jenž je znám pod pojmem „*Innere Führung*“. Co si pod ním představit? V zásadě jde o specifický vztah mezi armádou, politikou a občany, jehož kořeny sahají již do dob 19. století a navazuje mj. i na dílo již zmiňovaného generála von Clausewitz. Závazně definovat tento pojem není dle odborné literatury snadné, ani žádoucí. Jeho základní charakteristikou je, že v rámci pluralistické společnosti propojuje politiku a vojenství. Taková je základní koncepce, zbytek je ale proměnlivý. Úkolem této koncepce je pomáhat vojákovi coby

⁹⁹ Ibid., 171–173.

¹⁰⁰ Kříž, „Německá bezpečnostní politika: Adaptace civilní moci“, 186.

jednotlivci k naplňování jeho úkolů a odpovídat na otázky, zda mu k tomuto politika, společnost i armáda poskytují vhodné podmínky, čímž dopomáhá k formulaci požadavků směrem k politice a společnosti, jež by měly být východiskem pro velící důstojníky Bundeswehru. Dále klade důraz na komplexitu úkolů jednotlivých vojáků, zejména pak na jejich způsobilost k (sebe)výchově ve smyslu vzoru „občana v uniformě“. Člověk je tedy v centru pozornosti jako osoba zodpovědná za své jednání. Tento přístup se snaží vojáky podnítit k tomu, aby se aktivně podíleli jak na transformaci Bundeswehru, tak na utváření společnosti. Proto je důležité, aby se jak politické, tak vojenské elity snažily poskytnout takové politické vedení, společenskou podporu, ale rovněž vojenské velení, vzdělání a výchovu nutnou k tomu, aby byl voják, ať už ve válce či na zahraniční mírové misi, schopen plnit své úkoly a ospravedlnit je jak před sebou, tak i před svým okolím, především rodinou. Samotní vojáci pod pojmem *Innere Führung* chápou především schopnosti v řízení lidí. Proto právě v této oblasti podnikl a podniká Bundeswehr konkrétní kroky, mj. i v rámci vlastních vzdělávacích a výzkumných institucí (*Führungsakademie der Bundeswehr*, *Zentrum Innere Führung*, *Zentrum für Militärgeschichte und Sozialwissenschaften der Bundeswehr*).¹⁰¹

¹⁰¹ Uwe Hartmann, *Innere Führung: Erfolge und Defizite der Führungsphilosophie für die Bundeswehr* (Berlin: Males-Verlag, 2007), 69–84.

3 Strategická kultura ČR

Cílem této kapitoly je, podobně jako tomu bylo v předchozí kapitole věnované Spolkové republice Německo, charakterizovat strategickou kulturu České republiky. Tato kapitola nicméně nebude zacházet tolik do minulosti, jako tomu bylo v případě vývoje německé strategické kultury. Důvod je zřejmý – československý komunistický režim měl pod tíhou sovětského dohledu sotva možnost vojensko-bezpečnostní politice udávat vlastní směr. Přesto však je to opět historie, která generuje řadu faktorů, jež byly klíčové v období transformace a vytyčily politické reprezentaci nově vzniklé demokratické republiky cestu k etablování se v novém mezinárodně-politickém uspořádání.

Přimknutí se k západním demokraciím se po roce 1989 stalo nezpochybnitelným cílem nové československé politické garnitury a následně i politiky a diplomacie samostatné České republiky. Tato kapitola tedy sleduje vývoj české strategické kultury v 90. letech. Otázkou je, zda se s ohledem na v té době probíhající transformaci dá hovořit v případě České republiky o strategické kultuře. Nicméně i samotný fakt, že je Česká republika mladou zemí, jež má ale za sebou určitý vývoj, je faktor definující její kroky na poli vojensko-bezpečnostních otázek. Novější literatura zmiňující se explicitně o strategické kultuře ve spojení s Českou republikou se pak soustřeďuje zejména na dění po tragickém 11. září 2001.¹⁰²

3.1 Dědictví komunismu

Jak již bylo zmíněno v úvodu této kapitoly, historie se i v případě České republiky stala určujícím faktorem pro rýsování základních obrysů české strategické kultury. Zastavíme-li se u období studené války, pak můžeme z geopolitického hlediska vyvodit, že stejně jako byla Spolková republika Německo „nárazníkovým“ státem na západní straně Železné opony, tak tomu bylo i u ČSSR (spolu s NDR) na její východní straně. To se nevyhnutelně podepsalo i na výši výdajů na zbrojení a budování armády. Militarizace ekonomiky byla natolik silná, že se tyto výdaje zahrnovaly kromě Ministerstva národní obrany i do rozpočtů dalších resortů.¹⁰³ Přidáme-li k desetiletím existence v atmosféře neustálé hrozby konfliktu ještě vzpomínku na předchozí velké

¹⁰² Jan Eichler, *Bezpečnostní a strategická kultura USA, EU a ČR*, Vyd. 1. (Praha: Karolinum, 2011), 181.

¹⁰³ *Ibid.*, 183.

evropské války, z nichž se všechny přehnaly i přes území českých zemí, není divu, že „naprostá většina českého obyvatelstva sdílí averzi vůči evropské minulosti plné válek a národních řevnivostí. Stejně tak pro něj platí sdílené přesvědčení, že válka je nejhorším ze všech možných řešení a že vždy musí být pojímána až jako nejzazší řešení.“¹⁰⁴

S pádem komunismu přišlo na řadu turbulentní období plné změn a úkolů, s nimiž se měla nová politická reprezentace vyrovnat. V atmosféře nedávno skončené studené války a sovětského diktátu se Česká republika počátkem 90. let snažila najít cestu k vybudování pevné pozice mezi demokratickými státy Evropy. To s sebou kromě zahraničně-politické agendy přineslo i řadu bezpečnostně-politických otázek. O směřování země na Západ nebylo pochyb, a tak se středem zájmu české bezpečnostní politiky stalo možné členství v NATO. Vzhledem k dědictví minulosti, jež v tomto případě představovalo armádu vedenou dosud zcela v duchu ideologie komunistického režimu, ale také ne příliš pozitivní obraz armády jako takové v očích společnosti, byla cesta „zpět do Evropy“ poměrně zdlouhavá.

3.2 Použití síly očima české politiky

Česká republika se ve sledovaném období aktivně podílela na multilaterálních operacích pro zajištění a udržení míru, a to jak v rámci OSN či OBSE, tak i v rámci NATO. Lze ji tak právem považovat za exportéra bezpečnosti, jako je tomu v případě sousedního Německa. Politická shoda na tom, kdy a za jakých podmínek využít při řešení mezinárodních krizí vojenskou sílu, však nebyla samozřejmostí, ačkoli se většina parlamentních stran shodovala alespoň v základním rámci strategického směřování.¹⁰⁵ Tradičně odmítavý postoj k misím *out of area* zaujímal a zaujímá KSČM, která však v rámci parlamentních debat o nasazení českých vojáků vystupuje se svou kritikou nejaktivněji. Zatímco strany jako ODA, Unie svobody/US-DEU a KDU-ČSL vyjadřovaly misím podporu bez větších obtíží, postoj ODS a ČSSD nebýval vždy konzistentní. Obě jmenované strany však spolu s křesťanskými demokraty a Uníí svobody ve vysílání vojáků za alianční hranice spatřovaly především naplnění členství

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Vladimír Handl a Otto Pick, „Česká zahraniční politika 1993-2005 - Od ‚návratu do Evropy‘ k evropeizaci“ (Ústav mezinárodních vztahů, květen 2005), 4–6.

v mezinárodních organizacích a z něho vyplývajících závazků.¹⁰⁶ Níže jsou stejně jako v případě německé strategické kultury představeny klíčové kampaně, na nichž lze částečně demonstrovat míru konsenzu politických elit v pohledu na použití síly v mezinárodních vztazích.

3.2.1 Válka v Perském zálivu a krize na Balkáně

První bojové nasazení tehdy ještě československých ozbrojených sil bylo Federálním shromážděním ČSFR schváleno již v září roku 1990. Pouhé dva měsíce trvalo, než se protichemická jednotka čítající necelých 170 vojáků, kteří se do operace Pouštní štít dobrovolně přihlásili, dostatečně secvičila a přesunula se do Saudské Arábie, kde měla za úkol se stát součástí koaličních vojsk a plnit úkoly v rámci rezoluce Rady bezpečnosti OSN.¹⁰⁷ Účast československé jednotky na operaci proti Saddámovi Husajnovi do značné míry inicioval prezident Václav Havel, který dle pozdějších slov velitele československých chemiků daleko lépe chápal strategické souvislosti, než převážná většina generálů, kteří i po pádu režimu zůstali ve svých funkcích a nevymanili se z komunistické ideologie.¹⁰⁸ Když se pak československá jednotka na rozkaz velitele přesunula s ostatními koaličními vojsky do Kuvajtu v rámci návazné operace Pouštní bouře, u většiny politické reprezentace se to setkalo s nepochopením. Ačkoli si za aktivní přístup a plnění úkolů získala jednotka od spojenců uznání, doma se ho dočkala až po několika letech.¹⁰⁹ To jen svědčí o rozpolcenosti české politické scény. Faktem ale zůstává, že rozhodnutí velitele po konzultaci s prezidentem podporoval tehdejší ministr obrany Dobrovský, takže navzdory výhrůzkám z armádních kruhů, doprovázených sabotážemi v podobě dodávek vyřazeného vojenského materiálu, na vojáky nečekal za překročení mandátu žádný postih.¹¹⁰

¹⁰⁶ Veronika Schönová, „Parlamentní debata o podílu České republiky na vojenských operacích out of area“ (Diplomová práce, Masarykova univerzita, 2014), 55.

¹⁰⁷ „POUŠTNÍ ŠTÍT A POUŠTNÍ BOUŘE - osvobozovací operace, 1990 - 1991, Kuvajt, 200 příslušníků | Mise“, zobrazeno 18. duben 2016, <http://www.mise.army.cz/historie-misi/poustni-stit-a-poustni-boure---osvobozovaci-operace--1990---1991--kuvajt--200-prislusniku-3691/>.

¹⁰⁸ Jan Gazdík, „Při operaci Pouštní bouře nás dostihla bolševická tupost. Vyhrožovali nám, vzpomíná velitel“, Aktuálně.cz, zobrazeno 17. duben 2016, <http://zpravy.aktualne.cz/zahranici/operace-poustni-boure-i-tam-nas-dostihla-bolsevicika-tupost-r/r~412d8ce4bc9011e5a6b7002590604f2e/>.

¹⁰⁹ Tomáš Karásek, „Česká republika a zahraniční vojenské operace: Formování politického konsenzu v letech 1999–2009“, *Mezinárodní vztahy* 45, č. 4 (2010): 32.

¹¹⁰ Gazdík, „Při operaci Pouštní bouře nás dostihla bolševická tupost. Vyhrožovali nám, vzpomíná velitel“.

V souvislosti s účastí na významných mezinárodních vojenských operacích před samotným vstupem do NATO nelze opomenout ani českou účast na řešení krize panující v první polovině 90. let na Balkáně. Pod hlavičkou OSN se nejprve československá, poté již samostatná česká armáda účastnila mírové mise UNPROFOR. Tehdejší ministr zahraničních věcí Josef Zieleniec během parlamentní debaty o posílení českého kontingentu v rámci mise argumentoval nutností angažmá v operacích tohoto typu, a to zejména z hlediska velmi blízké vzdálenosti ohniska konfliktu. Z řad poslanců zaznívala i potřeba ukázat světu, že ČR se může stát spolehlivým partnerem a nevyhýbá se spoluodpovědnosti na utváření míru.¹¹¹ Poměrně značně emotivní byla debata o zapojení ČR do mise IFOR vedené Severoatlantickou aliancí, jež navazovala na misi OSN UNPROFOR. Tehdejší ministr obrany Vilém Holáň zdůraznil, že by Česká republika měla sdílet i negativní důsledky společného úsilí vynaloženého na zachování míru ve světě, z řad poslanců vyjadřujících podporu vyslání českých vojáků do této operace zaznívaly argumenty narážející na morální odpovědnost zabránit se spojenci ztrátám na životech civilistů, ale také na posílení vlastní bezpečnosti prostřednictvím stabilizace blízkého regionu. Svou roli sehrál i fakt, že se Česká republika snažila posílit svou pozici v mezinárodním prostředí.¹¹² To samé platilo i pro jednání o účasti AČR v operaci SFOR. Ačkoli ale bylo jasné, že účast by znamenala významný krok v úsilí o začlenění do euroatlantických struktur, debata se točila kolem míry zatížení právě chystaného rozpočtu na rok 1997.¹¹³ Na základě souhlasu obou komor Parlamentu nakonec do Bosny a Hercegoviny odjelo 700 českých vojáků. Celkem se v misích IFOR, SFOR a SFOR II mezi lety 1996 až 2004 podílelo 6300 příslušníků české armády.¹¹⁴

3.2.2 Válka v Kosovu

Klíčový test toho, nakolik to Česká republika s členstvím v NATO myslí vážně a nakolik je schopna dostát svým aliančním závazkům, přišel prakticky bezprostředně po nabytí plnohodnotného členství. K překvapení některých pozorovatelů, kteří by očekávali, že se bude nová členská země chtít předvést v nejlepším světle, však podpora operace Allied Force napříč českou politickou scénou byla jednoznačně nedostačující.

¹¹¹ Kateřina Petružálková, „Schvalovací proces účasti Armády České republiky v zahraničních operacích“ (Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, 2013), 53.

¹¹² Ibid., 55.

¹¹³ Ibid., 57.

¹¹⁴ Ibid., 17.

Zatímco prezident Václav Havel neviděl v nastalé situaci jiné východisko než vojenskou intervenci ve znamení zamezení humanitární katastrofě, Miloš Zeman tehdy coby předseda vlády, bez toho, aniž by to po české straně Aliance požadovala, vyloučil nasazení českých vojáků do pozemních bojových operací. Václav Klaus, lídr tehdy opoziční ODS, dokonce vystupoval velmi ostře na téma kauzality dění v Kosovu a masivní migrační vlnu putující z oblasti přičítal na vrub právě NATO. Druhou vlnu bombardování však již Zemanova vláda podpořila a dala Alianci pro transport letecké a další techniky na místo k dispozici kapacity svého vzdušného prostoru a železniční sítě. Česká armáda se pak přímo podílela poskytnutím polní nemocnice a neozbrojeného letounu pro transport humanitární pomoci. Ačkoli se svým opatrným přístupem, zejména co se týče zapojení do pozemních operací, nijak zvláště nelišila od postoje dalších států v čele s Německem, klíčový rozdíl byl v absentujícím politickém konsenzu.¹¹⁵

3.2.3 Použití síly v boji proti mezinárodnímu terorismu

I v České republice byly teroristické útoky z 11. září 2001 ostře odsouzeny a jak podpora vlády vůči aktivaci článku 5 Washingtonské smlouvy, tak i konkrétní projevy solidarity s USA na sebe nenechaly dlouho čekat. V rámci implementace článku 5 se ČR zapojila do hlídkování ve vzdušném prostoru USA vyčleněním letounu Tu-154.¹¹⁶ Příspěvkem do operace OEF pod vedením USA se stala protichemická jednotka čítající 250 osob, jež operovala od března 2002 v Kuvajtu. Její mandát byl však zprvu omezen jen na 60 dní. Nejednalo se totiž o parlamentní mandát, vyslání jednotky schvalovala vláda a využila tak své ústavní pravomoci. Na základě vládního návrhu však byl mandát posléze Poslaneckou sněmovnou i Senátem prodloužen až do konce roku 2003.¹¹⁷ Argumentační linie se během parlamentní debaty n zaměřila (kromě KSČM, která byla tradičně proti) zejména na zachování dobrého jména ČR a naplňování bezpečnostních priorit země.¹¹⁸ Poskytnutí polní nemocnice do mise ISAF v Afghánistánu se v dubnu 2002 obešlo bez delších parlamentních debat.¹¹⁹

¹¹⁵ Marybeth Peterson Ulrich, „Developing Mature National Security Systems in Post-Communist States: The Czech Republic and Slovakia“, *Armed Forces & Society* 28, č. 3 (jaro 2002): 410–412.

¹¹⁶ Jan Kavan, *Zpráva o zahraniční politice České republiky: za období od ledna 2001 do prosince 2001* (Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2002), 44.

¹¹⁷ Petružálková, „Schvalovací proces účasti Armády České republiky v zahraničních operacích“, 23–24.

¹¹⁸ *Ibid.*, 61.

¹¹⁹ *Ibid.*, 60.

Když se v roce 2004 opět jednalo o posílení české účasti na boji proti terorismu, tentokrát o vyslání jednotky speciálních sil do operace OEF a zapojení kontingentu AČR do mise ISAF v Afghánistánu, debata před samotným schválením obou akcí opět probíhala (s výjimkou kritiky komunistů) bez větších problémů. Roli zde hrály zejména alianční a spojenecké závazky. Tehdejší ministr zahraničí Cyril Svoboda argumentoval předvídatelností a stabilitou české zahraniční politiky, v jeho projevu se také značně odrážela rétorika amerických spojenců.¹²⁰ Takové byly počátky českého angažmá v rámci mise ISAF, jež postupně vyústilo ve vytvoření českého PRT v provincii Lógar.

3.2.4 Válka v Iráku

V otázce, zda podpořit či nepodpořit zásah „coalition of the willing“ v Iráku pod vedením Spojených států, však na rozdíl od OEF a ISAF byla česká politika značně nejednotná. V době, kdy se již schylovalo ke vstupu do EU, se rázem ocitla v situaci, kdy si nebyla jistá, zda podporou posílí transatlantické vazby, či zda se po vzoru Německa a Francie, tedy dvou nejvýznamnějších zemí EU, uchýlí k odmítavému postoji. Čerstvě zvolený prezident Václav Klaus byl jednoznačně proti zásahu a po americkém velvyslanci v ČR dokonce požadoval, aby se ve Washingtonu přimluvil za vyškrtnutí ze seznamu zemí schvalujících americkou intervenci.¹²¹ V tehdejší koalici sestavené z ČSSD, KDU-ČSL a US-DEU (s většinou pouhého jednoho hlasu) bylo možno zaznamenat dva tábory: KDU-ČSL a US-DEU se stavěly na stranu USA a podporovaly vedení intervence bez mandátu Rady bezpečnosti OSN, zatímco ČSSD se přikláněla spíše k negativnímu postoji. Ani v něm ale nebyla jednotná, což se ukázalo na stranickém sjezdu, kde část strany vydala deklaraci, v níž trvala na posvěcení akce OSN.¹²²

Vláda nebyla schopna zaujmout jasné stanovisko, zda podpořit USA coby svého největšího spojence a garanta bezpečnosti, nebo antimilitaristický postoj svých velkých evropských sousedů. Ani ne tak z přesvědčení, ale spíše z vypočítavosti se až po vypuknutí války začala namísto jasné politické podpory zabývat technickými otázkami typu, zda se v případě chemického útoku budou moci bojů na podporu spojenců účastnit i vojáci české protichemické jednotky, tou dobou stále dislokovaní v Kuvajtu v rámci

¹²⁰ Ibid., 65.

¹²¹ David Král, „The Czech Republic and the Iraq crisis - oscillating between the two sides of the Atlantic“ (Europeum, Institut pro evropskou politiku, 2003), 2, http://www.epin.org/new/files/10_comment_kral_apr03.pdf.

¹²² Ibid.

mise OEF. To bylo Poslaneckou sněmovnou nakonec schváleno, ale spíše než angažovanost v tom lze spatřovat nutné zlo. Následné vyslání polní nemocnice situaci nezachránilo, naopak bylo mnohými vnímáno jako gesto, které přišlo příliš pozdě.¹²³

3.2.5 Intervence v Libyi

Roztříštěnost názorů politických elit a chybějící definice strategických zájmů ve vztahu k určitému světovému regionu se naplno projeví v souvislosti s vojenským angažmá mezinárodního společenství v Libyi. Počátkem roku 2011 tak bylo možno v českých médiích opakovaně zaznamenat různé názorové proudy: jednoznačně odmítavý postoj prezidenta Václava Klause, ostatně i jako ve všech předchozích případech, dále spíše vyčkávací a váhavou taktiku ministra zahraničí Karla Schwarzenberga a v neposlední řadě také podporu z úst bývalého prezidenta Václava Havla.¹²⁴

Premiér Petr Nečas a ministr obrany Alexandr Vondra se stavěli proti zapojení české armády do vojenské operace v Libyi, na rozdíl od Karla Schwarzenberga argumentujícího převážně neefektivitou prosazování demokracie silou se však oba odvolávali na kapacitní nedostatky AČR. Podpora bombardování libyjského území spojeneckými silami byla tedy téměř nulová, ať už z morálních, či pragmatických důvodů. Po zahájení samotné mise Unified Protector se však Aliance od České republiky dočkala alespoň diplomatické podpory navzdory tomu, že by dle kritiků bývala byla schopna se kapacitně zapojit i do zajišťování bezletové zóny.¹²⁵

3.3 Armáda a její nasazení v českém veřejném mínění

Na úvod nutno připomenout, jak se česká veřejnost stavěla vůči samotnému vstupu do NATO: ačkoli probíhala kampaň, jež měla tento krok představit obyvatelstvu v co možná nejlepším světle, podpora vstupu do Aliance opakovaně sotva přesahovala nadpoloviční většinu. I z toho důvodu zjevně záměrně v kampani chyběl prvek, jenž by akcentoval závazky z členství plynoucí a jiné možnosti nasazení než dle článku 5 Severoatlantické smlouvy. Není tak divu, že podpora členství v NATO

¹²³ Ibid., 3.

¹²⁴ Michal Kořan a Ondřej Ditrych, *Česká zahraniční politika v roce 2011: Analýza ÚMV* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2012), 52–53.

¹²⁵ Joseph P. Bell a Ryan C. Hendrickson, „NATO’s Visegrad Allies and the Bombing of Qaddafi: The Consequence of Alliance Free-Riders”, *Journal of Slavic Military Studies* 25, č. 2 (duben 2012): 157–159, doi:10.1080/13518046.2012.676460.

v souvislosti s Kosovem klesla z 50 na 30 %, což mělo částečně svou příčinu i ve veskrze přátelském vztahu většiny veřejnosti k Srbům. Ačkoli tedy z řad intelektuálů a v médiích zaznívaly hlasy na podporu činnosti NATO v Kosovu, drtivá většina veřejnosti se postavila na stranu části politické reprezentace a bombardování Kosova jednoznačně odmítala.¹²⁶

Začátkem března roku 2003, tedy v době, kdy byl americký útok na Irák ještě ve stádiu příprav, provedlo CVVM šetření k postoji obyvatel vůči útoku a roli USA v mezinárodní politice. Obecný nesouhlas s touto vojenskou akcí byl zcela zřejmý, podpora činila jen 21 %, v otázce absence mandátu RB OSN byl tento podíl už jen 10 %, podobně nízké bylo i přesvědčení o přínosu pro potlačování terorismu. Podpora účasti AČR na operacích v Iráku měla sice o něco vyšší podporu společnosti, avšak jen díky svému humanitárnímu charakteru. Nicméně ani poskytnutí polní nemocnice výrazně nepřesáhlo 50 % míru podpory a postupem času se spíše snižovala.¹²⁷ Vyslání české jednotky do bojových operací v Afghánistánu rovněž nemělo dle průzkumu vedeného v roce 2004 valnou podporu české veřejnosti. Pro se vyslovilo jen 17 % dotázaných, přičemž o něco vyšší podpora (bezmála čtvrtinová) byla zaznamenána u voličů ODS a KDU-ČSL, zatímco voliči ČSSD se vyslovili pro jen ve 14 % případů a příznivci KSČM pouhých 7 %.¹²⁸

Případná vojenská účast České republiky na vojenské operaci v Libyi v roce 2011 měla podporu pouhých 17 % obyvatelstva. Lehce nadpoloviční většina dotázaných rovněž nesouhlasila s tím, aby česká vláda operaci vedenou NATO diplomaticky podpořila.¹²⁹ Co se týče postoji k samotnému vojenskému zásahu mezinárodní koalice v Libyi, česká veřejnost nebyla schopna si utvořit jednotný názor. Jen mírně převládal negativní postoj, který činil 40 %, přičemž zhruba třetina dotázaných nebyla schopna zaujmout žádný konkrétní postoj.¹³⁰

¹²⁶ Peterson Ulrich, „Developing Mature National Security Systems in Post-Communist States: The Czech Republic and Slovakia“, 411.

¹²⁷ „Postoje obyvatel ČR k útoku na Irák a názory na roli Spojených států v mezinárodní politice - Centrum pro výzkum veřejného mínění“, zobrazeno 22. březen 2015, <http://cvvm.soc.cas.cz/mezinarodni-vztahy/postoje-obyvatel-cr-k-utoku-na-irak-a-nazory-na-rolu-spojonych-statu-v-mezinarodni-politice>.

¹²⁸ „Postoj občanů k vyslání českých vojáků do Afghánistánu - Centrum pro výzkum veřejného mínění“, zobrazeno 22. březen 2015, <http://cvvm.soc.cas.cz/mezinarodni-vztahy/postoj-obcanu-k-vyslani-ceskych-vojaku-do-afghanistanu>.

¹²⁹ Bell a Hendrickson, „NATO's Visegrad Allies and the Bombing of Qaddafi“, 158.

¹³⁰ „Občané o Libyi – listopad 2011 - Centrum pro výzkum veřejného mínění“, zobrazeno 6. květen 2016, <http://cvvm.soc.cas.cz/mezinarodni-vztahy/obcane-o-libyi-listopad-2011>.

3.4 Použití síly ve strategických dokumentech ČR

Dokument, z něž vycházela celá řada pozdějších strategií samostatné České republiky, vznikl již v roce 1991. Hlavními principy Vojenské doktríny ČSFR bylo již tehdy odhodlání k použití síly nejen k obraně suverenity vlastního státu, ale také „odhodlání zúčastnit se akcí kolektivní obrany více zemí, dojde-li k jejich ohrožení.“¹³¹ Po rozdělení federace i armády následovala v roce 1994 Vojenská strategie ČR, o rok později i Bílá kniha o obraně, která úlohu AČR viděla zejména v mírových misích OSN a OBSE.¹³² Z hlediska úlohy přisuzované použití síly se jako významná jeví Národní obranná strategie z roku 1997, v níž byla v kontextu připravovaného vstupu do NATO coby organizace přispívající ke zvýšení bezpečnosti a obranyschopnosti země formulována možnost vysílání jednotek AČR akcí mimo území země, a to za souhlasu Parlamentu ČR. V tomto duchu pokračovaly i Bezpečnostní strategie a Vojenská strategie z roku 1999, jež předesílaly „odhodlání použít sílu při obraně území státu a spojenců (...) i odhodlání účastnit se mírových operací.“¹³³ Zlomový okamžik však nastal v novém tisíciletí. Bezpečnostní i vojenské strategie z let 2001 až 2004 deklarují, že je ČR ochotna se v budoucnu zapojit i do akcí, jež „nevyplývají ze smluvních závazků či přímého ohrožení, ale jsou v souladu se zájmy ČR.“¹³⁴ Expediční charakter ozbrojených sil české armády byl nadále zdůrazňován, a to zejména po zapojení AČR do misí v Afghánistánu, na které reagovala Vojenská strategie ČR z roku 2008.¹³⁵

3.5 Kontrola AČR jako nástroje politiky

Klíčovou roli při kontrole ozbrojených sil jako nástroje zahraniční politiky hraje podobně jako v případě sousedního Německa parlament. Článek 43 Ústavy České republiky ustanovuje situace, kdy je třeba souhlasu obou komor Parlamentu ČR. Jedná se o tyto případy: vyslání ozbrojených sil ČR mimo její území a pobyt cizích ozbrojených sil na území ČR. Roli při vysílání armády do zahraničních misí má však i vláda, která dle článku 43 rozhoduje o vysílání ozbrojených sil mimo území země (případně o pobytu cizích vojsk na jejím území), jedná-li se o misi nepřesahující délku 60ti dnů a je-li splněna jedna z následujících podmínek: jedná se o plnění závazků

¹³¹ Vladimír Karaffa, Miloš Balabán, a Antonín Rašek, „Vývoj bezpečnostní politiky a strategie ČR v období 1990-2009“, *Vojenské rozhledy* 19 (48), č. 4 (2009): 9.

¹³² „Bílá kniha o obraně České republiky“ (Ministerstvo obrany České republiky, 1995), 10.

¹³³ Karaffa, Balabán, a Rašek, „Vývoj bezpečnostní politiky a strategie ČR v období 1990-2009“, 9.

¹³⁴ *Ibid.*, 9–10.

¹³⁵ *Ibid.*, 10.

z mezinárodních smluv o společné obraně proti napadení, nebo jde o účast na mírové misi na základě rozhodnutí mezinárodní organizace, jíž je ČR členem, a s nasazením souhlasí země, kam mají být jednotky vyslány, případně jedná-li se o účast na záchranných pracích souvisejících s živelními, průmyslovými, či ekologickými katastrofami. Tentýž článek rovněž vládě ukládá povinnost o svém rozhodnutí neprodleně informovat obě komory parlamentu, který má pravomoc většinovým usnesením alespoň jedné komory vládní rozhodnutí zrušit. Pro parlamentní usnesení o nasazení jako takovém pak platí podmínka přijetí návrhu nadpoloviční většinou všech poslanců, jimž návrh obvykle prezentuje ministr obrany, a nadpoloviční většinou všech senátorů. K procedurální praxi v Poslanecké sněmovně patří prezentace usnesení zahraničního výboru a výboru pro obranu. Obdobný proces probíhá i v rámci Senátu.¹³⁶

¹³⁶ Schönová, „Parlamentní debata o podílu České republiky na vojenských operacích out of area“, 25–26.

4 Vojenko-bezpečnostní spolupráce ČR a SRN v kontextu vstupu ČR do NATO

4.1 Role SRN v rozšiřovacím procesu NATO

Než dojdeme k motivům spolupráce, jejímu obsahu a konkrétním formám v období příprav ČR na vstup do NATO, nelze opomenout roli německé bezpečnostní politiky v celém projektu východního rozšíření. S ohledem na vyhrocenou situaci na Balkáně a v Perském zálivu bezpečnostní záruku k zajištění stability se zajištění stabilního prostředí v nejbližším okolí Německa se stalo životně důležitým zájmem tehdejší německé zahraniční a bezpečnostní politiky.

S myšlenkou možného rozšíření Aliance přišel již Ulrich Weisser, viceadmirál a v letech 1992 až 1998 vedoucí plánovacího štábu Spolkového ministerstva obrany, v jednom ze svých pojednání v r. 1992. Spolkový ministr obrany Volker Rühle s ní pak jako první z vysoce postavených západních politiků veřejně vystoupil konferenci v Londýně v březnu roku 1993 (tzv. Londoner Rede). Z jeho úst tehdy zazněla slova o tom, že by se Aliance neměla před novými členy uzavírat a že nevidí jediný důvod, proč by podmínkou pro vstup do NATO mělo být členství v EU. Dle jeho slov nebylo německým zájmem, aby se hranice mezi stabilitou a nestabilitou, NATO, EU a zbytkem Evropy natrvalo zastavila na východní hranici Německa. Díky intenzivní politické i vědecké debatě, která následovala po tomto klíčovém projevu tuto iniciativu v následujícím roce převzala a do zdárného konce dovedla Clintonova administrativa, mj. i díky vlivu amerického think tanku RAND Corporation, s nímž otázky možných dopadů východního rozšíření Aliance konzultovalo z druhé strany oceánu také Spolkové ministerstvo obrany.¹³⁷

Ačkoli se kolotoč jednání a debat po převzetí iniciativy Američany neobešel bez problémů způsobených, i v porovnání s dalšími členskými státy, poměrně značnou diferenciací německé politiky ohledně počtu nových členů a rychlosti jejich přijetí, lze tvrdit, že to byla právě německá lobby ve Washingtonu, která umožnila v roce 1999 České republice, Polsku a Maďarsku vstoupit do NATO.¹³⁸

¹³⁷ Nils Hoffmann, *Renaissance der Geopolitik?: Die Deutsche Sicherheitspolitik Nach dem Kalten Krieg* (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2012), 127–137.

¹³⁸ *Ibid.*, 150.

4.2 Právní rámec spolupráce

Základní rámec česko-německé vojensko-bezpečnostní spolupráce ukotvuje *Ujednání mezi Ministerstvem obrany České republiky a Spolkovým ministerstvem obrany SRN o spolupráci ve vojenské oblasti* (1993).¹³⁹ Mezi další bilaterální dohody spíše technického rázu, uzavřené mezi ministerstvy obrany obou zemí, patří: *Ujednání mezi Ministerstvem obrany České republiky a Spolkovým ministerstvem obrany Spolkové republiky Německo o vzájemné výměně vojáků a civilních příslušníků jejich ozbrojených sil za účelem získání nebo doplnění vzdělání* (1996), *Ujednání mezi Ministerstvem obrany České republiky a Spolkovým ministerstvem obrany Spolkové republiky Německo o spolupráci v oblasti vojenské techniky* (1997), *Ujednání mezi Ministerstvem obrany České republiky a Spolkovým ministerstvem obrany Spolkové republiky Německo o propojení spojovacích systémů ozbrojených sil České republiky a Spolkové republiky Německo* (2001).¹⁴⁰

4.3 Hlavní motivy a obsah spolupráce

„Hilfe zur Selbsthilfe“ – tak znělo hlavní motto projektů spolupráce Spolkové republiky se státy střední a východní Evropy po summitu NATO v Madridu v roce 1997, jejichž cílem bylo zajistit jak normativní a institucionální kompatibilitu těchto zemí, nejbližších sousedů a kandidátů na vstup do NATO, ale rovněž prostřednictvím exportu know-how vlastních institucí dopomoci k naplnění svých vlastních zájmů, ať už politického či ekonomického charakteru.¹⁴¹ Je tak nasnadě neopomínat při posuzování významu česko-německé vojensko-bezpečnostní spolupráce fakt, že byla součástí širšího rámce tehdejší německé bezpečnostní politiky vůči celému regionu střední a východní Evropy a přímo navazuje na německé úsilí o export stability do sousedících oblastí. Klíčovou charakteristikou spolupráce se tedy stalo její multilaterální ukotvení. Jak pro armádní představitele, tak i pro německou diplomacii bylo nemyslitelné

¹³⁹ Vladimír Handl, „Češi a Němci jako spojenci: sblížení strategické kultury“, in *Hledání českých zájmů*, Petr Drulák (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2010), 128.

¹⁴⁰ „Zahraničně-politická orientace“, *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky*, zobrazeno 13. duben 2015,

http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/nemecko/politika/zahranicne_politicka_orientace.html.

¹⁴¹ Vladimír Handl, *Germany and the Visegrad countries between dependence and asymmetric partnership?*, Studien zur internationalen Politik ; 2002,3 (Hamburg: Institut für Internationale Politik an der Universität der Bundeswehr Hamburg, 2002), 64–65.

spolupracovat s některou ze zemí regionu v této oblasti na bázi nadstandardu.¹⁴² Německá snaha o co nejvyšší míru multilaterálního ukotvení vojensko-bezpečnostní spolupráce nicméně přetrvává dodnes, ryze bilaterálních projektů dosud bylo zaznamenáno minimum.¹⁴³

Účelem intenzivní spolupráce ve vojensko-bezpečnostní oblasti, jež probíhala v 90. letech se zeměmi aspirujícími na členství v NATO, bylo v očích Německa kromě posílení vzájemných vazeb na praktické i politické úrovni zejména zajištění kompatibility a interoperability ozbrojených sil kandidátských zemí s aliančními strukturami.¹⁴⁴ Jak již bylo zmíněno výše, hlavním motivem spolupráce bylo dopomoci přistupujícím zemím k dosažení takové úrovně, aby byly nadále schopny realizovat potřebné reformy a modernizaci ozbrojených složek vlastními silami. Německá strana měla programy spolupráce a výcvik armád financovat jen do roku 2002¹⁴⁵, kdy měli noví členové náklady vynaložené na kooperaci s jinými členskými státy začít hradit ze svých zdrojů, čili dle obvyklých aliančních zvyklostí.

Česká strana pak vnímala spolupráci s Německem jako prostředek k podpoře demokratizace, rozvoje civilní kontroly a modernizace armády, přičemž její obsah byl vždy jasně definován tzv. ročním plánem. Ten vznikl zpravidla během setkání ve velitelství NATO a zahrnoval kromě výměny informací týkajících se mezinárodní a bezpečnostní politiky dále také kontrolu zbrojení a odzbrojování, vzdělávání (především jazykové), pokrýval rovněž agendu personálních a sociálních otázek, multilaterální i bilaterální vojenská cvičení, příhraniční spolupráci, otázky řízení letového provozu a vzdušné obrany, otázky tvorby rozpočtu obrany a v neposlední řadě se věnoval také transformaci a reformám ozbrojených sil, jejich demokratické kontrole a již zmiňovaným charakteristickým konceptům německých ozbrojených sil, tj. vnitřní vedení a voják – občan v uniformě.¹⁴⁶ O tom, proč byla pro Českou republiku spolupráce s Německem atraktivní, ačkoli obecně platí spíše tendence orientovat se na anglosaské země coby vedoucí síly NATO, svědčí s největší pravděpodobností fakt, že

¹⁴² Ibid., 75–80.

¹⁴³ Rozhovor s pracovníkem MO, rozhovor vedla Jana Urbanová a Kamila Stojanová, 14. duben 2016.

¹⁴⁴ Handl, *Germany and the Visegrad countries between dependence and asymmetric partnership?*, 91.

¹⁴⁵ Ibid., 93.

¹⁴⁶ Ibid., 103–105.

to byla díky ročním plánům vznikajících převážně se zohledněním konkrétních potřeb partnerského státu „nabídka střižená přesně na míru.“¹⁴⁷

4.4 Politická dimenze

4.4.1 Setkávání a konzultace na politické úrovni

Konzultace zahraniční a bezpečnostní politiky prováděla Spolková republika se všemi zeměmi V4 individuálně, na bilaterální bázi rezortních či parlamentních kontaktů. Tato složka spolupráce nicméně nebyla nijak institucionálně ukotvena ve formě pravidelných setkávání a probíhala ryze účelově. Tento ad-hoc charakter české straně plně vyhovoval a o pravidelnost nijak neusilovala.¹⁴⁸ Jako konkrétní příklad konzultace problematiky bezpečnostní politiky a obrany na politické úrovni spadající ještě do období příprav České republiky do NATO lze uvést oficiální návštěvu výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR pro obranu a bezpečnost v Bonnu, jež proběhla na jaře roku 1997. V čele výboru tehdy stál Petr Nečas (ODS). Cílem cesty byla jednání na ministerstvech obrany a vnitra v Bonnu. Delegace se zde rovněž sešla se zástupci z generálního štábu Bundeswehru. Tématem jednání bylo bezpečnostní prostředí v Evropě a nutnost adaptace armád obou zemí na nové výzvy – jednalo se tedy především o reformách ozbrojených složek.¹⁴⁹

Co se týče spolupráce na rezortní úrovni, je nutné dodat, že německá strana zprvu neoplývala dostatečnými kapacitami pro konzultace, zejména co se týče plánovacího štábu ministerstva zahraničí. Následkem toho se šlo jen stěží vyhnout rozdílným přístupům k jednotlivým tématům či krizím, které se však neměly odrážet na intenzitě obecnějších konzultací na nejvyšší úrovni.¹⁵⁰ Situace se po vstupu ČR do NATO zlepšila a během poslední dekády mezi ministerstvy zahraničí probíhají standartní konzultace na všech úrovních od ředitelů odborů až po náměstkyně a ministry, přičemž k návštěvě ministrů dochází na každé straně pravidelně alespoň jednou za rok.¹⁵¹ To však zdaleka neplatilo pro spolupráci ministerstev obrany, zde začíná

¹⁴⁷ Rozhovor s pracovníkem MO.

¹⁴⁸ Handl, *Germany and the Visegrad countries between dependence and asymmetric partnership?*, 81.

¹⁴⁹ „Reformy v armádách ČR i SRN“, *Hospodářské noviny*, 17. duben 1997, sek. Ze světa.

¹⁵⁰ Handl, *Germany and the Visegrad countries between dependence and asymmetric partnership?*, 84.

¹⁵¹ Rozhovor s pracovníkem MZV, rozhovor vedla Jana Urbanovská a Kamila Stojanová, 14. duben 2016.

docházet ke konzultacím na nižších, ryze expertních úrovních teprve v současné době.¹⁵²

4.4.2 Koncept „Innere Führung“ a „voják – občan v uniformě“

Ačkoli jde ve své podstatě spíše o praktickou záležitost, otázka identifikace s modelem Bundeswehru, tedy s koncepty „Innere Führung“ a „voják – občan v uniformě“, je zejména v případě České republiky do značné míry politická. Implementace obou konceptů, základních vývozních artiklů německé bezpečnostní politiky, v českém případě naráží na několik překážek. Tou první je již známý reflexivní odpor vůči čemukoliv německému a prioritní orientace na anglosaský model. Jako problematická se v českém systému jeví i přílišná normativnost německého modelu. Zprvu se myšlenka občana v uniformě jevila českým zákonodárcům jako přijatelná, nicméně legislativní úprava nedovolovala vojákům účastnit se politického života, stejně tak jako vyšly najevo strukturální rozdíly, co se týče systému personálního managementu a role velitelů.¹⁵³

4.5 Praktická dimenze

4.5.1 Vzdělávání a poradenství

Jednou z klíčových složek spolupráce se jevila být spolupráce na úrovni vzdělávání. Spektrum těchto projektů sahá od jazykové výuky, přes kurzy ve velitelstvích NATO, až po studijní programy pro důstojníky ve *Führungsakademie der Bundeswehr* sídlící v Hamburku. Pro představu: jen v roce 1998 navštěvovalo akademií nabízené programy 280 českých důstojníků.¹⁵⁴ Co se týče jazykové vybavenosti českých vojáků včetně těch na vyšších postech, nezřídka během společných cvičení s Bundeswehrem vycházely najevo nedostatky českých vojáků v anglickém jazyce, který byl pro součinnost s NATO klíčovým předpokladem. Během cvičení se mnohdy čeští důstojníci dorozumívali se svými německými kolegy v němčině.¹⁵⁵ Vojáci vzdělávání v Německu však nebyli co do šarže ti nejvýše postavení – ti se zpravidla účastnili programů ve Spojených státech či Velké Británii, a to nejen z jazykových

¹⁵² Rozhovor s pracovníkem MO.

¹⁵³ Handl, *Germany and the Visegrad countries between dependence and asymmetric partnership?*, 122.

¹⁵⁴ Ibid., 107.

¹⁵⁵ „Někteří čeští důstojníci by zřejmě obstáli při službě v bundeswehru“, *Mladá fronta DNES*, 18. říjen 1997, sek. Západní Čechy.

důvodů (obě země vytvářely programy prioritně cílící na vyšší důstojnické šarže). Naopak u německých sousedů probíhalo vzdělávání a výcvik velitelů menších jednotek. Neznamená to však, že by vzdělávací programy probíhající v Německu měly menší význam, ba naopak se lze domnívat, že předávání zkušeností nižším důstojníkům mělo klíčový vliv na samotný výcvik českých jednotek. Postupem času ale český zájem o tyto programy uvažoval a studijní místa vyhrazená v SRN pro české důstojníky zůstávala neobsazená.¹⁵⁶

Ve srovnání s ostatními čekatelskými státy se český zájem o jinak hojně využívaný nástroj spolupráce – vojenského poradce – jevil jako velmi vlažný. Ačkoli bylo zvykem, že přidělení vysokí důstojníci s bohatými zkušenostmi s chodem NATO poskytovali kandidátským zemím cenné rady, na opakované nabídky německé strany, aby se do týmu poradců z USA, Velké Británie a Francie působících při Generálním štábu AČR připojil i německý zástupce, česká strana vždy odpověděla negativně. Německý poradce byl činný alespoň na Vojenské akademii v Brně. Jeho služby však byly využívány poskrovnu.¹⁵⁷ O důvodech odmítavého postoje k poskytnutí vojenského poradce se dnes bez znalosti detailů německé nabídky lze jen dohadovat, roli zde mohly hrát i podmínky jeho působení, jež nemusely být v souladu se smluvním rámcem.¹⁵⁸

4.5.2 Přeshraniční spolupráce a partnerství jednotek

Ze všech složek spolupráce je značný význam spatřován v přeshraniční spolupráci. Nejenže výrazně přispěla k připravenosti české armády na členství v NATO, její význam tkví rovněž ve snaze budovat vzájemné vztahy na vojenské úrovni zdola (bottom-up).¹⁵⁹ Tento fakt vystihl již v roce 1993 tehdejší ministr obrany Antonín Baudyš během jednání se svým německým protějškem.¹⁶⁰ Do této spolupráce spadají jednak společná cvičení, jež se nekonala v rámci Partnerství pro mír, dále také navazování přímých kontaktů mezi jednotlivými útvary na obou stranách hranice, vzájemné návštěvy a pozorovatelské výměny, mnohdy na neformální úrovni. Lze sem také zařadit trilaterální spolupráci českých a německých vojáků s polskými

¹⁵⁶ Handl, *Germany and the Visegrad countries between dependence and asymmetric partnership?*, 107.

¹⁵⁷ *Ibid.*, 108.

¹⁵⁸ Rozhovor s pracovníkem MO.

¹⁵⁹ Handl, *Germany and the Visegrad countries between dependence and asymmetric partnership?*, 112.

¹⁶⁰ „Bundeswehr a Armáda ČR budou cvičit se štáby“, *Rudé právo*, 9. říjen 1993, sek. Zpravodajství.

v euroregionu Nisa.¹⁶¹ Již od počátku 90. let se ale česko-německá spolupráce jednotlivých vojenských útvarů soustředila především na Šumavu a neutichla ani po definitivním pozvání České republiky do NATO.

Kromě navazování oficiálních kontaktů a spolupráce mezi vojenskými útvary docházelo v 90. letech hojně k vzájemným návštěvám jednotlivých armádních představitelů na různých úrovních – od velících důstojníků po vojenské inspektory. V tomto případě byl často zdůrazňován neformální charakter návštěv. Tak tomu bylo i v případě návštěvy generálmajora Mendeho, inspektora letectva, na jaře 1997. Kromě seznámení se s činností několika vybraných českých útvarů bylo cílem jeho cesty především navázání kontaktu s vrchním velitelem vzdušných sil AČR.¹⁶² Česká armáda tehdy neskrývala souvislost s již zpečetěným vstupem do Aliance: „Toto setkání má také souvislost se vstupem České republiky do Nato, protože zatímco pro nás je to nový krok, Němci jsou v tomto vojenském sdružení již dlouho a jejich zkušenosti jsou velice cenné.“¹⁶³

Za zmínku stojí jednoznačně také spolupráce obou armád v případě přírodních katastrof většího rozměru, jakou byly například povodně v roce 1997. Ačkoli Bundeswehr aktivně pomáhal svým polským sousedům v Poodří a chválu na schopnosti německých vojáků přela i česká média, Česká republika pomoc Bundeswehru odmítala. Hlavní překážkou měly být v té době politicky relevantní otázky minulosti.¹⁶⁴ O rok později již však zástupci AČR a Bundeswehru jednali v Plzni na téma „Řešení některých nestandardních situací v příhraničních okresech ČR a SRN v mírových podmínkách.“¹⁶⁵ Nestandardní situace měly představovat právě živelní katastrofy jako ničivé povodně z roku 1997, ale také průmyslové havárie. Obě strany se dohodly na stanovisku a potvrdily, že by se v budoucnu mělo „pokračovat v přípravě štábů a vojsk na bázi štábních cvičení v takovém rozsahu, aby v době podepsání mezivládní dohody

¹⁶¹ Handl, *Germany and the Visegrad countries between dependence and asymmetric partnership?*, 111–112.

¹⁶² „Generálmajor Mende kontaktoval letce“, *Plzeňský deník*, 26. červenec 1997.

¹⁶³ Tato slova zazněla z úst náčelníka skupiny pro styk s veřejností velitelství vzdušných sil ČR, majora Petra Fajla, viz. „Vojenská návštěva v Lipkách - Další kolo schůzek začalo ve Strakonících“, *Listy Strakonicka*, 26. červenec 1997.

¹⁶⁴ Handl, *Germany and the Visegrad countries between dependence and asymmetric partnership?*, 112.

¹⁶⁵ „Spolupráce armád přes hranice“, *Právo*, 12. listopad 1998, sek. Západní Čechy.

řešící tento problém, byla již vojska připravena poskytovat pomoc na území druhého státu.¹⁶⁶

4.5.3 Společná cvičení

Společná cvičení jednotek AČR a Bundeswehru se stala hojně využívaným instrumentem ke zlepšení dovedností českých vojáků ještě před definitivním pozváním ČR do NATO na madridském summitu v červenci roku 1997, a to v rámci Partnerství pro mír. První česko-německé cvičení se odehrálo v roce 1994 a neslo název Kouba-Chamb podle stejnojmenné šumavské říčky. Tehdy ještě z právního hlediska nebylo možné, aby jednotky překračovaly během výcviku hranice, nicméně smíšený velící štáb akce byl umístěn na české straně, v Janovicích nad Úhlavou.¹⁶⁷ Zejména v regionálních plátcích se lze dočíst o řadě dalších cvičení, která probíhala na českém území s partnerskými útvary, stejně tak jako o několika návštěvách českých vojáků v Německu.

Pro představu o významu akcí konaných v rámci Partnerství pro mír lze uvést jako příklad cvičení s názvem Resistance '97 konaném na jaře 1997 v Libavé, jehož cílem bylo dle slov zúčastněného důstojníka české strany „vedle lepšího poznání výcviku a vojenského života obou armád i vzájemné porovnání vycvičenosti a připravenosti vojáků.“¹⁶⁸ Význam cvičení v rámci Partnerství pro mír potvrdil rovněž velitel 13. mechanizované divize Bundeswehru, jenž byl v době trvání akce na oficiální návštěvě 2. armádního sboru AČR a dle jehož slov spolupráce armády České republiky s Bundeswehrem mělo mít zásadní význam pro konečné rozhodování o přijetí země do NATO.¹⁶⁹

Zásadní význam, a to i v politických kruzích, byl pak prisuzován dalšímu cvičení v rámci Partnerství pro mír, jež se konalo v září roku 1997, tedy po madridském summitu: Common Goal '97. Na rozdíl od předchozího, jehož rozsah se pohyboval v řádu desítek vojáků na obou stranách, bylo toto cvičení co do počtu účastníků již rozsáhlejší – jen z české strany se ho účastnilo 1300 vojáků vzdušných sil. Ačkoli se vinou tragické události nakonec nemohl akce účastnit spolkový ministr obrany Volker

¹⁶⁶ „Čeští a němečtí vojáci budou spolupracovat při likvidaci následků katastrof“, *Plzeňský deník*, 12. listopad 1998.

¹⁶⁷ „Každý na své straně“, *Týden*, 7. listopad 1994, sek. Události.

¹⁶⁸ „Němečtí a čeští vojáci cvičí společně v prostoru na Libavé“, *Moravskoslezský den*, 15. duben 1997, sek. Z domova.

¹⁶⁹ Ivo Heger, „Vojáci našli společnou řeč“, *Svoboda*, 18. duben 1997, sek. Morava a Slezsko.

Rühe (z protokolárních důvodů ani jeho český protějšek), už jen samotný záměr ministrů se akce účastnit dokazuje politický význam akce.¹⁷⁰ Dle závěrečného hodnocení tohoto rozsáhlého cvičení, jemuž byli kromě českých a německých vojáků přítomni rovněž alianční pozorovatelé, splnila tato akce svůj účel osvojení si postupů a rozkazů dle aliančních standardů.¹⁷¹ V říjnu pak následovalo velitelsko-štábní cvičení Olšina '97 v Karlových Varech. Stejně jako předchozí jmenovaná cvičení, i toto vycházelo svým zaměřením z konfliktů v Jugoslávii a mělo za cíl především nacvičit součinnost při mírových operacích OSN.¹⁷² „Jsem tu přes týden, takže posuzovat profesionální úroveň české armády by bylo nezodpovědné. Nicméně několika českým důstojníkům jsem řekl, že bych je rád viděl v uniformě bundeswehru (...) Úkoly, která mají v bundeswehru na starost poddůstojníci, dělají u vás důstojníci,“¹⁷³ shrnul výsledek karlovarského štábního cvičení velící plukovník německého praporu a zároveň tím i zdůraznil odlišnou strukturu obou armád, jež by do určité míry mohla hrát limitující roli při další vzájemné spolupráci a v rámci interoperability s NATO.

¹⁷⁰ „Ministři na Common Goal nepřijedou. Původní plány změnila víkendová tragická havárie německého letadla v Africe“, *Sever-příloha*, 16. září 1997, sek. Z domova.

¹⁷¹ Tomáš Kassal, „Česko-německé cvičení na Doupově splnilo účel“, *Deník Lučan*, 15. listopad 1997.

¹⁷² „Mírové operace OSN budou úkolem cvičení“, *Hospodářské noviny*, 29. srpen 1997, <http://archiv.ihned.cz/c1-925341-mirove-operace-osn-budou-ukolem-cviceni>.

¹⁷³ „Někteří čeští důstojníci by zřejmě obstáli při službě v bundeswehru“.

5 Další vývoj ve spolupráci po vstupu ČR do NATO

Po vstupu do Aliance a následném dosažení normality NATO v roce 2002 spolupráce s Bundeswehrem nadále pokračovala, nicméně zde došlo k omezení ryze bilaterálních akcí a většina společných aktivit se přesunula do multilaterálního rámce. V témže roce byl ministry obrany obou zemí podepsán dokument, tzv. Guidance paper, jenž definoval jak formu financování, tak i věcnost a zmíněný multilaterální charakter další spolupráce. Jejím obsahem nadále měla zůstat společná cvičení, kurzy bezpečnostní politiky či kurzy jazykové. Od roku 2003 pak na Vojenské akademii v Brně působil nový německý poradce.¹⁷⁴ Co se týče vytváření smíšených jednotek, pro Českou republiku nebyla tato problematika zpočátku na pořadu dne, ačkoli se v rámci Aliance uvažovalo o vytvoření česko-německo-polského armádního sboru. Pro českou stranu se však jako atraktivnější partnerjevily 5. americko-německý sbor v Heidelbergu a 2. americko-německý sbor v Ulmu, do jehož velitelství byli důstojníci z 1. divize AČR začleněni v roce 2001.¹⁷⁵

Oboustranně pozitivně je však vnímáno začlenění AČR do provinčního rekonstrukčního týmu v afghánském Fajzabádu v letech 2006 až 2007, jemuž veleli právě Němci. Pro obě strany šlo o první přímou vojenskou spolupráci. S myšlenkou zapojit se do PRT pod německým velením přišli Češi, ačkoli obecně nebyl Bundeswehr pro českou armádu zejména kvůli svému specifickému přístupu k použití zbraní preferovaným partnerem. Na společné soužití v rámci PRT ve Fajzabádu to však dle dostupných informací nemělo vliv, jednak z důvodu pevného rámce nasazení určeném NATO, přispěl k tomu ale i fakt, že patrolování v oblasti zpravidla probíhalo odděleně. Česká strana si ze společného angažmá s Bundeswehrem v rámci této mise měla odnést cenné zkušenosti pro své další angažmá v zemi v rámci vlastního PRT: po ryze humanitárních akcí na Balkáně mělo jít o první setkání AČR s ryze bezpečnostními operacemi, zlepšila se také vlastní interoperabilita s dalšími členy NATO, kromě pozitivního vlivu na vojenské a organizační schopnosti se výrazně zlepšila i kooperace ministerstev obrany a zahraničí.¹⁷⁶

¹⁷⁴ Handl, „Češi a Němci jako spojenci: sblížení strategické kultury“, 128–129.

¹⁷⁵ Handl, *Germany and the Visegrad countries between dependence and asymmetric partnership?*, 116.

¹⁷⁶ Handl, „Češi a Němci jako spojenci: sblížení strategické kultury“, 146–147.

5.1 Spolupráce v rámci EU

Po vstupu ČR do EU v roce 2004 se rovněž začalo spekulovat o vytvoření německo-česko-rakouské evropské battle group. V této souvislosti se hovořilo jak o vojenském, tak i politickém významu vytvoření společného uskupení právě s Němci. Na jedné straně byl vyzdvihován možný přínos pro celkové vylepšení vzájemných vztahů a opuštění citlivých témat z minulosti, hýbajících politickou debatou kdykoliv se řeč stočila na Německo, zatímco z tábora tehdy opoziční ODS zaznívala v tomto ohledu spíše skepse. Petr Nečas, který ještě v roce 1997 jednal v Bonnu o spolupráci s Bundeswehrem, nyní razil typickou atlantickou dikci ODS. Tehdejší ministr obrany Kühnl však zdůrazňoval racionální stránku věci a podotýkal, že z hlediska nutnosti občasných společných cvičení je vytvoření battle group se sousedním státem praktičtější.¹⁷⁷ Jako první však vznikla česko-slovenská battle group v roce 2009, uskupení za účasti Německa a Rakouska vzniklo až v roce 2012, tedy osm let poté co se o konceptu v českých politických i vojenských kruzích začalo jednat. Další účast v battle group po boku Německa je plánována na druhé pololetí roku 2016.¹⁷⁸

5.2 NATO Framework Nations Concept

V současné době jsou s napětím očekávány první výsledky implementace nového konceptu NATO, jenž by měl do budoucna v Evropě vytvořit skupiny států, tzv. clusters, v nichž by vždy jeden vedoucí stát s nejširším spektrem schopností své armády svým velením a logistikou zajišťoval kooperaci s několika dalšími státy se spíše menšími, specializovanými armádami. Tento koncept byl poprvé představen na summitu NATO ve Walesu v roce 2014. Iniciátorem tohoto projektu je právě Německo, které si od něj slibuje jak výrazný příspěvek k efektivitě obrany evropského kontinentu, tak i legitimizaci vlastní struktury armády, jež navzdory škrtům v obranném rozpočtu dává před specializací přednost zachování co možná nejširšího spektra schopností Bundeswehru.¹⁷⁹

¹⁷⁷ Jan Žižka, „Němci a Češi chystají společnou jednotku“, zobrazeno 7. duben 2015, http://www.natoaktual.cz/nemci-a-cesi-chystaji-spolecnou-jednotku-ffw-na_zpravy.aspx?c=A041006_131648_na_cr_m00.

¹⁷⁸ Rozhovor s ředitelem Odboru bezpečnostní politiky MZV, rozhovor vedla Jana Urbanovská, 14. duben 2016.

¹⁷⁹ Claudia Major a Christian Mölling, „Das Rahmennationen-Konzept: Deutschlands Beitrag, damit Europa verteidigungsfähig bleibt“, SWP-Aktuell 67 (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, listopad 2014), 2.

Česká republika tuto německou iniciativu na summitu před dvěma lety podpořila a do budoucna ji vítá pro obranu v rámci Evropy jako reálný přínos. Na možnostech implementace Česká republika s Německem dle nejnovějších informací v současnosti intenzivně spolupracuje. Ačkoli to bude zřejmě dlouhodobější proces, obě strany se snaží, aby byly první výsledky viditelné již na červencovém summitu NATO ve Varšavě.¹⁸⁰

¹⁸⁰ Rozhovor s ředitelem Odboru bezpečnostní politiky MZV.

Závěr: Hodnocení spolupráce a její limity

Nejprve si připomeňme základní poznatky, jež přinesla analýza německé a české strategické kultury: O vlivu historických zkušeností na vývoj strategické kultury sjednoceného Německa není pochyb. Jak je patrné zejména z názorů politiků napříč německými parlamentními stranami ohledně nasazení Bundeswehru v zahraničních misích mimo území NATO, byla tato otázka jak právně, tak i morálně ožehavým tématem. Přesto bylo však již za dobu prvního desetiletí po r. 1990 možné sledovat určitý vývoj. Zásadní změna byla zaznamenána v souvislosti s válkou v Kosovu, kdy se německé jednotky poprvé účastnily bojových operací, navíc bez mandátu Rady bezpečnosti OSN. Je nutné si položit otázku, zda tento posun nějak zásadně změnil charakter Spolkové republiky coby civilní mocnosti. Hans Maull na tuto otázku odpovídá negativně. Dle něj se jedná spíše o přirozený vývoj odpovídající na změny v politickém prostředí, na něž má Německo zapotřebí reagovat.¹⁸¹ Že ale Spolková republika nehodlá ustupovat od svých klíčových zásad, především od multilateralismu, dokázala ještě tatáž rudo-zelená vláda, jež vyslala vojáky do Kosova, a to nepodpořením amerického tažení do Iráku v roce 2003. Z hlediska motivu je však sporné zdržení se hlasování v Radě bezpečnosti OSN ohledně intervence v Libyi v roce 2011. Zde hrál dle všeho roli spíše vnitropolitický kalkul. Zároveň to bylo poprvé, co se německá politika odklonila kromě USA i od svých evropských partnerů.

Z výzkumů veřejného mínění vyplývá, že podpora aktivní role Německa při řešení mezinárodních krizí sotva dosahuje 50 % společnosti. Tuto hranici se podařilo překonat ku podivu právě v souvislosti s válkou v Kosovu. Obecně si ale Němci představují Bundeswehr spíše jako „pomocnou sílu“ zajišťující převážně humanitární pomoc zemím postiženým katastrofou, civilní konfliktní management, lékařskou péči v postižených oblastech ap. Mlhavé představy o úloze Bundeswehru do budoucna se projeví také v klíčových strategických dokumentech, především v první Bílé knize z r. 1994, jež byla aktualizována až po dlouhých dvanácti letech. Parlamentní kontrola armády se sice zdála být vyřešenou záležitostí od rozsudku Spolkového ústavního soudu z téhož roku jako první Bílá kniha, ale praxe si po jedné dekádě vyžádala další revizi v podobě Parlamentsbeteiligungsgesetz. I ten se však v budoucnu možná také dočká dalších úprav směřujících k opětovnému posílení role vlády ve schvalování

¹⁸¹ Maull, „German Foreign Policy, Post-Kosovo“, 18.

zahraničních misí. Nezdá se však, že by se dílčí změny právního charakteru měly nějak podepsat na německé filosofii vztahu mezi armádou, politikou a občany – tzv. vnitřním vedením.

I v případě České republiky se historie stala určujícím faktorem pro rýsování základních obrysů české strategické kultury. Dlouhá desetiletí hrozby bipolárního konfliktu se podepsala na tom, že většina českého obyvatelstva dodnes vnímá válku jako nejhorší ze všech možných řešení a armáda jako taková se v jejích očích ještě dlouhou dobu po její transformaci netěšila coby instituce velké veřejné podpory.

ČR se ve sledovaném období aktivně podílela na multilaterálních operacích pro zajištění a udržení míru, a to jak v rámci OSN či OBSE, tak i v rámci NATO. Lze ji tak právem považovat za exportéra bezpečnosti, jako je tomu v případě sousedního Německa. Ve srovnání s německými poměry je zde však zcela zásadním rozdílem rozsah debaty vedené na nejvyšší politické úrovni na téma nasazení ozbrojených sil v zahraničí. Rozhodně se nedá říci, že by se stávalo kamenem sváru, ba naopak se jedná spíše o okrajové téma, které nikdy nebylo provázáno takovými stranickými spory jako u německých sousedů. Něco jiného však byla nejednota názorů jednotlivých aktérů, jež se projevila bezprostředně po vstupu ČR do NATO během bombardování Kosova. Ačkoli se svým opatrným přístupem, zejména co se týče zapojení do pozemních operací, nijak zvláště nelišila od postoje dalších států v čele s Německem, které však přesto bylo ve vojenském zásahu aktivní a vyjadřovalo mu svou politickou podporu, klíčový rozdíl byl v absentujícím politickém konsenzu. Podobné to bylo i v případě války v Iráku. Vláda nebyla schopna zaujmout jasné stanovisko, zda podpořit USA coby svého největšího spojence a garanta bezpečnosti, nebo antimilitaristický postoj svých velkých evropských sousedů. Rozšíření mandátu protichemické jednotky operující v Kuvajtu i na území Iráku sice bylo nakonec schváleno, ale spíše než angažovanost v tom lze spatřovat nutné zlo. Následné vyslání poskytnutí polní nemocnice situaci nezachránilo, naopak bylo mnohými vnímáno jako gesto, které přišlo příliš pozdě a svědčí do jisté míry o českém alibismu. To samé lze tvrdit o neúčasti na mezinárodní vojenské intervenci v Libyi, kde opět hrála roli nevyváženost postojů a spíše než přesvědčení debatu ovládaly argumenty o nedostatku kapacit. Gesto se v tomto případě nakonec omezilo na pouhou diplomatickou podporu spojenců.

Co se týče vnímání použití vojenských prostředků v mezinárodních vztazích očima české veřejnosti, je nutno připomenout, že i samotné členství v NATO mělo sotva nadpoloviční podporu obyvatelstva. Nepřekvapuje ani pokles podpory

v souvislosti s válkou v Kosovu, podobně odmítavý postoj vládl i v otázkách války v Iráku a nedůvěra panovala také vůči přínosu operace vedené USA v boji proti terorismu. Podpora veřejnosti scházela i zapojení AČR do bojů v Afghánistánu.

Na poli strategických dokumentů je Česká republika, zdá se, o něco dále než sousední Německo. Nemá totiž zásadní problém s formulací ochoty vysílat své vojáky do zahraničních misí a postupem času se stále více snažila zdůrazňovat expediční charakter armády. Tomu zčásti výrazně napomáhá i právní úprava schvalovacího procesu zahraničních misí: jedná-li se o nasazení kratší než 60 dnů a je uskutečňováno na základě spojeneckých závazků, případně s ním souhlasí přijímající země, nebo se jedná o pomoc během katastrof, stačí souhlas vlády. Konečné slovo má sice stejně jako v německém případě parlament, jenž o tomto rozhodnutí musí být informován a může ho usnesením jedné z komor zrušit, absence obširných debat však do značné míry činí Českou republiku akceschopnější.

Jaké důsledky z toho plynou pro česko-německou vojensko-bezpečnostní spolupráci? V první řadě lze z politického hlediska, tedy zejména bavíme-li se o zapojení do zahraničních misí, zcela oprávněně pochybovat o tom, nakolik je Česká republika pro Německo spolehlivým partnerem v zahraničněpolitických otázkách a naopak.¹⁸² Lze předpokládat, že i z tohoto důvodu spolupráce na praktické, armádní úrovni probíhala už v 90. letech daleko intenzivněji než spolupráce na politické úrovni. V době, kdy stále ještě probíhala intenzivní spolupráce v kontextu vstupu ČR do NATO, chyběl institucionalizovaný konzultační mechanismus, v rámci nějž by byla konzultována stanoviska ohledně tak významné záležitosti jako byla například válka v Kosovu. Setkání na úrovni ministrů zahraničních věcí a obrany probíhala spíše ad-hoc.

Není pochyb o tom, že Česká republika měla na vojensko-bezpečnostní spolupráci s Německem v 90. letech velký zájem. Je nutné ale brát v úvahu podíl této spolupráce vůči ostatním rovinám – zejména hospodářské. Co se týče NATO, v České republice v této souvislosti vždy převažovala orientace na vedoucí anglosaské země, v otázce výstavby armády pak naopak spíše menší státy v čele s Belgií. Není tedy divu, že v rámci bilaterálních vztahů s Německem byla a je vojensko-bezpečnostní spolupráce co do objemu vůči ostatním dimenzím méně výrazná, než je tomu v případě spolupráce

¹⁸² Rozhovor s pracovníkem MZV, rozhovor vedla Jana Urbanovská a Kamila Stojanová, 14. duben 2016.

s USA, kde naopak vojensko-bezpečnostní otázky hrají daleko podstatnější roli.¹⁸³ Důvod opadnutí zájmu o vojenskou spolupráci však můžeme hledat i na německé straně. Lze se totiž setkat s názorem, že tzv. „bonnská republika“ přikládala této spolupráci a České republice obecně jiný význam, než tzv. „berlínská republika“.¹⁸⁴

Ačkoli by se dalo předpokládat, že odlišné pojetí armád, ať už se jedná o německé koncepty „innere Führung“ a „voják-občan v uniformě“, nebo o rychlejší tempo profesionalizace v případě české armády, může ve vzájemné spolupráci představovat limitující faktory, z vyjádření pracovníků MZV a MO ČR vyplývá, že tomu tak není.¹⁸⁵ Limity lze ale spatřovat zejména v opatrné emancipaci německé bezpečnostní politiky, co se týče charakteru misí. Účast českých vojáků v německém PRT ve Fajzabádu na severu Afghánistánu jistě přinesla naší armádě cenné zkušenosti. Jednalo se o vůbec první zapojení AČR do PRT, jež posléze vyústilo ve vytvoření vlastního PRT v o něco nebezpečnější provincii Lógar, zatímco Německo nadále působilo na severu, v klidnější části země, s minimem bojových situací. I to je důvodem, proč se čeští a němečtí vojáci v rámci afghánské mise ISAF v jednom týmu již nesešli. Nelze opomínat ani fakt, že přerod Bundeswehru v expediční armádu probíhá pomaleji, než je tomu v případě AČR.

Celkový přínos česko-německé vojensko-bezpečnostní spolupráce v kontextu vstupu ČR do NATO, díky němuž se stala plnohodnotným členem západního společenství, lze hodnotit veskrze kladně. Samotná účast v PRT ve Fajzabádu po boku německých vojáků byla dlouho vnímána jako vyvrcholení spolupráce, jež probíhala v 90. letech, nicméně z dnešního pohledu se situace zdá být jiná. V posledních letech začíná vzájemná spolupráce dle slov pracovníků MZV a MO opět nabírat na nových kvalitách. Velká očekávání se pojí zejména k tzv. Česko-německému strategickému dialogu, tedy iniciativě, o níž se na jaře 2015 zasadil premiér Sobotka – účastní se jí devět ministerstev na české i německé straně, ministerstva zahraničních věcí a obrany nevyjímaje. Nezbyvá než doufat, že se pozitivní očekávání vyplní a česko-německá vojensko-bezpečnostní spolupráce se i díky tomuto strategickému dialogu bude nadále prohlubovat, o což mají nadále zájem obě strany. Zatím vše nasvědčuje tomu, že na

¹⁸³ Rozhovor s ředitelem Odboru bezpečnostní politiky MZV.

¹⁸⁴ Rozhovor s pracovníkem MO, rozhovor vedla Jana Urbanovská a Kamila Stojanovová, 14. duben 2016.

¹⁸⁵ Rozhovor s ředitelem Odboru bezpečnostní politiky MZV; Rozhovor s pracovníkem MO.

projekt, jež bychom mohli považovat za vlajkovou loď vzájemné spolupráce na poli vojenské bezpečnosti, se teprve čeká.¹⁸⁶

¹⁸⁶ Rozhovor s pracovníkem MO.

Summary

Let's sum up the key findings, that brought the analysis of the German and Czech strategic cultures: There is no doubt about the fact, that the historical experience has influenced the development of Germany's strategic culture after its reunification. According to the attitudes to *out of area* missions of the Bundeswehr across the parliamentary parties, this has been both moral and legal controversial issue. Nevertheless, already during the first decade after 1990 a significant change could be observed. During the Kosovo war, the Bundeswehr participated in a combat mission abroad, moreover without waiting for the UN Security Council mandate. It seems to be essential to ask, whether this shift influenced the Federal Republic's character of a civilian power to some broader extent. Hans Maull answers this question negatively. According to him, it has rather been a natural progress reacting on the changes occurring in the political environment. On the other hand, the evidence for the fact that the Federal Republic was not willing to give up its key principles, especially multilateralism, proved the same red-green government which sent the German soldiers to Kosovo by not supporting the American campaign in Iraq in 2003. Nevertheless, should we consider the motivation as a key aspect, Germany's abstention during the voting of UN Security Council about Libya intervention in 2011 could be seen as disputable. At that time, the key role played rather a domestic political calculation. At the same time, it was the first time, that the German politics diverted not only from the position of the USA, but also from its main European allies.

The public opinion surveys show, that the support of an active role of Germany in solving international crises reaches hardly 50 %. This threshold was reached surprisingly only in the case of Kosovo. In general, the Germans imagine the role of Bundeswehr rather as a "helping hand" ensuring the humanitarian relief to countries affected by catastrophes, civilian conflict management, medical care in affected areas etc. Rather vague perspectives of the role of Bundeswehr in the future occur also in the key strategic papers, especially in the first White Book of Defence dating back to 1994, which was renewed after a long period of twelve years. The parliamentary control of the army seemed to be solved in 1994 by the verdict of the Federal Constitutional Court, however, the praxis had demanded another legal revision in form of the so called *Parlamentsbeteiligungsgesetz*. Nevertheless, it seems that it also may be revisited in the future in terms of strengthening the role of government. However, it does not seem that

the part legal changes should have affected the German philosophy of the relation between the army, politics and citizens – the so called “innere Führung”.

In the case of the Czech Republic, the history became the key factor for emerging strategic culture. The past several decades of living in a permanent threat of a bipolar conflict underline the general fact, that the majority of the Czech population perceive the war as the worst of all possible ways to solve crises and the army as an institution has not reached a larger support yet.

The Czech Republic has already actively participated in several multinational peace-keeping and peace-enforcement operations within the frameworks of UN, OSCE and NATO. We could it also consider an exporter of security as well as the neighbouring Germany. However, compared to the German circumstances there is a key difference in the extent and deepness of the political debate led about deployment of the army to missions abroad. Indeed, it has not been considered a stumbling block, on the contrary it has been rather a marginal topic, which has never been accompanied with as intensive party controversies as in the case of Germany. However, another issue has been the opinion unity of the individual actors, which came out immediately after the NATO accession during the intervention in Kosovo. Although the Czech Republic with its careful stand, especially according to the participation in ground combat operations, did not differ much from the stand of other countries led by Germany, which was, however, in the military mission more involved and stressed out the political support of the whole campaign, the key difference was the absence of the political consensus. Similarly, the consensus absented also towards the war in Iraq. The government was not able to take a clear stand, whether to support the USA as its main ally and security guarantor, or an antimilitaristic stand as same as its European neighbours. Extending the mandate of the chemical unit operating in Kuwait also on the Iraqi territory was approved in the end, but rather than engagement should we consider it as a necessity. The following deployment of a field hospital did not save the situation, on the contrary it has been viewed as a gesture coming too late and gives to some extent an evidence of the Czech alibism. This could be affirmed also in the case of the Czech non-participation in the military intervention in Libya, where the imbalance of stands played a key role and rather than moral beliefs, the arguments about lacking capacity dominated the debate. In this case, the gesture in the end confined only to a diplomatic support of the allies.

Regarding to the Czech public opinion, it is necessary to mention, that the NATO membership itself had hardly reached a majority support. Not surprising, that the support dropped down according to the war in Kosovo, similarly, the negative stand dominated also the public opinion towards the war in Iraq, scepticism occurred also in the issue of the contribution of this American-led operation to the fight against terrorism. Public support absented also in the case of participation of the Czech Army in combat operations in Afghanistan.

In the case of strategic papers, however, the Czech Republic seems to be further as the neighbouring Germany. Obviously, it has no problems with the formulation of its willingness to send its soldiers to missions abroad and has consecutively stressed the expedition character of the army. An important contribution to this is also the legal framework for the decision-making process about deploying soldiers abroad: in case of a mission shorter than 60 days, which is executed in terms of ally-liabilities, or which had been agreed with the host country, or in case of humanitarian help during catastrophes the right to decide belongs to the government. However, the last instance is here similarly as in the German case the parliament, which must be informed and has the right to cancel the government's decision by resolution of at least one chamber. More importantly, the absence of wide parliamentary discussions makes the Czech Republic more capable to some extent.

Which consequences does all this have for the Czech-German military-security cooperation? At first, from the political point of view, especially according to the involvement in military missions abroad, it could be rightfully doubted about the extent, in which is the Czech Republic in Germany considered a reliable partner in foreign policy issues and vice versa. We can assume, that this was the reason why the cooperation on practical, army level was running as early as in the 90's much more intensively than on the political level. During the period, when the intensive cooperation in context of preparation of the Czech Republic on the NATO-accession was proceeding, an institutionalised consulting mechanism, which could have helped to discuss the particular opinions about as important issues as the Kosovo war, fully absented. The meetings of foreign and defence ministers took place rather on an ad-hoc basis.

There is no doubt about the fact, that the Czech Republic had an essential interest on the military-security cooperation with Germany in the 90's. However, it is necessary to consider the volume of this cooperation compared to the other spheres –

especially the economic. According to NATO, the orientation on the leading Anglo-Saxon countries and in terms of army structure then rather on smaller countries like Belgium has always dominated in the Czech Republic. It is also not surprising, that according to the volume taking place in the common bilateral relations with Germany, the military-security policy has always been in comparison to other spheres much less expressive than in the case of cooperation with the USA, where the military-security issues play a more important role. Nevertheless, the reason for the lack of interest on the military cooperation in the following period of time could be found also on the German side. According to some experts, there is an overall difference in the level of importance of the cooperation with the Czech Republic in the sight of the so called “Bonn-Republic” and “Berlin-Republic”.

Although it could be expected, that the key differences in the army conceptions, may it be the German concepts of “innere Führung” and “soldier-citizen in uniform”, or the faster progress in army professionalization in the case of the Czech Army, can be limiting factors for the common cooperation, the experts from the Czech ministry of foreign affairs as well as ministry of defence claim, that it is not the case. On the other hand, the careful emancipation of the German security policy, especially according to the character of the individual missions, could be considered a core limit for the cooperation. The participation of the Czech Army in the German PRT in Faizabad brought an important experience. It was the first involvement of Czech soldiers in a PRT, which was followed by building up an own Czech PRT in the more challenging Logar province, while Germany stayed in the north of Afghanistan, with minimum necessity to face combat situations. That is also a reason, why the Czech and German soldiers had never met in an ISAF PRT again. We should also not forget, that the evolution of Bundeswehr as an expedition army is slower than in the case of the Czech Army.

The overall contribution of the Czech-German military-security cooperation in the context of the Czech accession to NATO, which helped the country to become a full member of the Western world, can be rated throughout positive. The participation of the Czech soldiers together with the Germans in the PRT Faizabad has recently been considered a grand finale of the intensive cooperation in the 90's, however, from today's point of view the situation seems to be different. According to the employees of the Czech ministries of foreign affairs and defence, there have been noticed several new impulses in the cooperation in the past few years. Large expectations are connected

especially with the so called Czech-German Strategic dialogue, an initiative put through the Czech prime minister Sobotka in spring 2015. Nine different ministries along each side take part in the dialogue, including the ministries of foreign affairs and defence. Let's hope, that the positive expectations will come true in the future and the Czech-German military-security cooperation will become even deeper, which is henceforth in interest of both sides. Meanwhile, the recent development and words of experts suggest, that the core project, which could be considered a symbol of the common military-security cooperation, is still being awaited.

Použitá literatura

Monografie:

- Thomas U. Berger, *Cultures of antimilitarism: National Security in Germany and Japan* (Baltimore, Md.: The Johns Hopkins University Press, 1998).
- Stephan Bierling, *Vormacht wider Willen: Deutsche Außenpolitik von der Wiedervereinigung bis zur Gegenwart* (München: C.H.Beck, 2014).
- Jan Eichler, *Mezinárodní bezpečnost v době globalizace*, Vyd. 1. (Praha: Portál, 2009).
- Jan Eichler, *Bezpečnostní a strategická kultura USA, EU a ČR*, Vyd. 1. (Praha: Karolinum, 2011).
- Sven Gareis, *Deutschlands Aussen- und Sicherheitspolitik: eine Einführung*, 2., aktualisierte Aufl. (Farmington Hills [MI]: Barbara Budrich, 2006).
- Vladimír Handl, *Germany and the Visegrad countries between dependence and asymmetric partnership?*, Studien zur internationalen Politik ; 2002,3 (Hamburg: Institut für Internationale Politik an der Universität der Bundeswehr Hamburg, 2002).
- Uwe Hartmann, *Innere Führung: Erfolge und Defizite der Führungsphilosophie für die Bundeswehr* (Berlin: Miles-Verlag, 2007).
- Nils Hoffmann, *Renaissance der Geopolitik?: Die Deutsche Sicherheitspolitik Nach dem Kalten Krieg* (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2012).
- Jan Kavan, *Zpráva o zahraniční politice České republiky: za období od ledna 2001 do prosince 2001* (Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2002).
- Michal Kořan a Ondřej Ditrych, *Česká zahraniční politika v roce 2011: Analýza ÚMV* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2012).
- Kerry Longhurst, *Germany and the Use of Force: The Evolution of German Security Policy, 1990-2003* (Manchester: Manchester University Press, 2004).
- Jan Ryjáček, *Spolkový sněm a nasazení ozbrojených sil v zahraničí* (Praha: Karolinum, 2012).
- Alexander Siedschlag, *Methoden der sicherheitspolitischen Analyse eine Einführung*, 1. Aufl. (Wiesbaden: VS, Verl. für Sozialwiss, 2006).
- Edgar Wolfrum, *Rot-Grün an der Macht* (München: C. H. Beck, 2013).

Příspěvky ve sbornících:

- Thomas U. Berger, „Norms, Identity, and National Security in Germany and Japan“, in *The culture of national security*, ed. Peter J. Katzenstein (New York: Columbia University Press, 1996), 317–56.
- Vladimír Handl, „Češi a Němci jako spojenci: sblížení strategické kultury“, in *Hledání českých zájmů*, Petr Drulák (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2010), 126–50.
- Sebastian Harnisch, „Sozialer Konstruktivismus“, in *Handbuch der Internationalen Politik*, Carlo Masala, Frank Sauer, a Andreas Wilhelm (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, c2010), 102–16.

- Nikola Hynek, „Sociální konstruktivismus", in *Přehled teorií mezinárodních vztahů* (Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, 2005), 129–44.
- Ronald L. Jepperson, Alexander Wendt, a Peter J. Katzenstein, „Norms, Identity, and Culture in National Security", in *The Culture of National Security* (New York: Columbia University Press, 1996), 33–75.
- Peter J. Katzenstein, „Introduction", in *The Culture of National Security*, Peter J. Katzenstein (New York: Columbia University Press, 1996), 1–32.
- Zdeněk Kříž, „Německá bezpečnostní politika: Adaptace civilní moci", in *Německo v čele Evropy? SRN jako civilní mocnost a hegemon eurozóny*, ed. Vladimír Handl (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2011), 176–210.

Články v odborných časopisech:

- Joseph P. Bell a Ryan C. Hendrickson, „NATO's Visegrad Allies and the Bombing of Qaddafi: The Consequence of Alliance Free-Riders", *Journal of Slavic Military Studies* 25, č. 2 (duben 2012): 149–61, doi:10.1080/13518046.2012.676460.
- John S. Duffield, „Political Culture and State Behavior: Why Germany Confounds Neorealism", *International Organization* vol. 53, č. issue 04 (1999): 765–803, doi:10.1162/002081899551066.
- John Glenn, „Realism versus Strategic Culture", *International Studies Review* 11, č. 3 (2009): 523–51, doi:10.1111/j.1468-2486.2009.00872.x.
- Alastair Iain Johnston, „Thinking about Strategic Culture", *International Security* vol. 19, č. issue 4 (1995): 32–64, doi:0.1007/978-1-4020-8866-7_2.
- Vladimír Karaffa, Miloš Balabán, a Antonín Rašek, „Vývoj bezpečnostní politiky a strategie ČR v období 1990-2009", *Vojenské rozhledy* 19 (48), č. 4 (2009): 5–22.
- Tomáš Karásek, „Česká republika a zahraniční vojenské operace: Formování politického konsenzu v letech 1999–2009", *Mezinárodní vztahy* 45, č. 4 (2010): 29–49.
- Christos Katsioulis, „Die deutsche Außen- und Sicherheitspolitik nach der Intervention in Libyen", *IPG* 2011, č. 4 (2011): 27–44.
- Jeffrey S. Lantis, „Strategic Culture and National Security Policy", *International Studies Review* 4, č. 3 (2002), <http://www.jstor.org/stable/3186465>.
- Hanns W. Maull, „German Foreign Policy, Post-Kosovo: Still a ‚Civilian Power‘?", *German Politics* 9, č. 2 (srpen 2000): 1.
- Alister Miskimmon, „German Foreign Policy and the Libya Crisis", *German Politics* 21, č. 4 (prosinec 2012): 392–410.
- Kai Oppermann, „National Role Conceptions, Domestic Constraints and the New ‚Normalcy‘ in German Foreign Policy: the Eurozone Crisis Libya and Beyond", *German Politics* 21, č. 4 (prosinec 2012): 502–19.
- Marybeth Peterson Ulrich, „Developing Mature National Security Systems in Post-Communist States: The Czech Republic and Slovakia", *Armed Forces & Society* 28, č. 3 (jaro 2002): 403–25.

Policy papers a komentáře:

- Vladimír Handl a Otto Pick, „Česká zahraniční politika 1993-2005 - Od ‚návratu do Evropy‘ k evropeizaci“ (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, květen 2005).
- David Král, „The Czech Republic and the Iraq crisis - oscillating between the two sides of the Atlantic“ (Praha: Europeum, Institut pro evropskou politiku, 2003), http://www.epin.org/new/files/10_comment_kral_apr03.pdf.
- Claudia Major a Christian Mölling, „Das Rahmennationen-Konzept: Deutschlands Beitrag, damit Europa verteidigungsfähig bleibt“, SWP-Aktuell 67 (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, listopad 2014).

Akademické práce (empirické analýzy):

- Kateřina Petružálková, „Schvalovací proces účasti Armády České republiky v zahraničních operacích“ (Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, 2013).
- Veronika Schönová, „Parlamentní debata o podílu České republiky na vojenských operacích out of area“ (Diplomová práce, Masarykova univerzita, 2014).

Články v médiích:

- „Bundeswehr Schwammige Lage“, *Der Spiegel*, 21. březen 1994, <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-13686262.html>.
- Christoph Hickmann, „Werkstattbericht: Zu Besuch beim Kommando Spezialkräfte“, *sueddeutsche.de*, 24. březen 2015, sek. Politik, <http://www.sueddeutsche.de/politik/werkstattbericht-zu-besuch-beim-kommando-spezialkraefte-1.2407145>.
- Thorsten Jungholt, „Von der Leyen schreibt ein Buch ‚ohne Tabus‘“, *Welt Online*, 17. únor 2015, sek. Politik, <http://www.welt.de/politik/deutschland/article137563163/Von-der-Leyen-schreibt-ein-Buch-ohne-Tabus.html>.
- Carsten Luther, „Weißbuch: Strategie für eine tabulose Außenpolitik“, *Die Zeit*, 17. únor 2015, <http://www.zeit.de/politik/deutschland/2015-02/weissbuch-bundeswehr-sicherheitspolitik-von-der-leyen>.

Novinové články získané prostřednictvím databáze Newton Media Search:

- Ivo Heger, „Vojáci našli společnou řeč“, *Svoboda*, 18. duben 1997, sek. Morava a Slezsko.
- Tomáš Kassal, „Česko-německé cvičení na Doupově splnilo účel“, *Deník Lučan*, 15. listopad 1997.
- „Bundeswehr a Armáda ČR budou cvičit se štáby“, *Rudé právo*, 9. říjen 1993, sek. Zpravodajství, Newton Media Search.
- „Každý na své straně“, *Týden*, 7. listopad 1994, sek. Události.
- „Němečtí a čeští vojáci cvičí společně v prostoru na Libavě“, *Moravskoslezský den*, 15. duben 1997, sek. Z domova.
- „Reformy v armádách ČR i SRN“, *Hospodářské noviny*, 17. duben 1997, sek. Ze světa.

- „Generálmajor Mende kontaktoval letce", *Plzeňský deník*, 26. červenec 1997.
- „Vojenská návštěva v Lipkách - Další kolo schůzek začalo ve Strakonících", *Listy Strakonicka*, 26. červenec 1997.
- „Ministři na Common Goal nepřijedou. Původní plány změnila víkendová tragická havárie německého letadla v Africe", *Sever-příloha*, 16. září 1997, sek. Z domova.
- „Někteří čeští důstojníci by zřejmě obstáli při službě v bundeswehru", *Mladá fronta DNES*, 18. říjen 1997, sek. Západní Čechy.
- „Čeští a němečtí vojáci budou spolupracovat při likvidaci následků katastrof", *Plzeňský deník*, 12. listopad 1998, Newton Media Search.
- „Spolupráce armád přes hranice", *Právo*, 12. listopad 1998, sek. Západní Čechy.

Strategické dokumenty:

- „Bílá kniha o obraně České republiky" (Ministerstvo obrany České republiky, 1995).
- „Weißbuch 2006 zur Sicherheitspolitik Deutschlands und zur Zukunft der Bundeswehr" (Bundesministerium der Verteidigung, 2006).

Rozhovory:

- Rozhovor s pracovníkem MO, rozhovor vedla Jana Urbanovská a Kamila Stojanovová, 14. duben 2016.
- Rozhovor s pracovníkem MZV, rozhovor vedla Jana Urbanovská a Kamila Stojanovová, 14. duben 2016.
- Rozhovor s ředitelem Odboru bezpečnostní politiky MZV, rozhovor vedla Jana Urbanovská, 14. duben 2016.

Ostatní:

- Thomas Bulmahn, „Wahrnehmung und Bewertung des Claims „Wir. Dienen. Deutschland.“, Image der Bundeswehr sowie Haltungen zum Umgang mit Veteranen. Ergebnisse der Bevölkerungsumfrage 2012" (Strausberg: Sozialwissenschaftliches Institut der Bundeswehr, 2012).
- Jan Gazdík, „Při operaci Pouštní bouře nás dostihla bolševická tupost. Vyhrožovali nám, vzpomíná velitel", *Aktuálně.cz*, zobrazeno 17. duben 2016, <http://zpravy.aktualne.cz/zahranici/operace-poustni-boure-i-tam-nas-dostihla-bolsevicka-tupost-r/r~412d8ce4bc9011e5a6b7002590604f2e/>.
- Jan Žižka, „Němci a Češi chystají společnou jednotku", zobrazeno 7. duben 2015, http://www.natoaktual.cz/nemci-a-cesi-chystaji-spolecnou-jednotku-ffw-/na_zpravy.aspx?c=A041006_131648_na_cr_m00.
- „Mírové operace OSN budou úkolem cvičení", *Hospodářské noviny*, 29. srpen 1997, <http://archiv.ihned.cz/c1-925341-mirove-operace-osn-budou-ukolem-cviceni>.
- „Aufgaben der Bundeswehr im Inland | Umfrage", *Statista*, zobrazeno 25. březen 2015, <http://de.statista.com/statistik/daten/studie/77851/umfrage/einstellung-zu-aufgaben-der-bundeswehr-im-inland/>.

- „Občané o Libyi – listopad 2011 - Centrum pro výzkum veřejného mínění", zobrazeno 6. květen 2016, <http://cvvm.soc.cas.cz/mezinarodni-vztahy/obcane-o-libyi-listopad-2011>.
- „Postoje obyvatel ČR k útoku na Irák a názory na roli Spojených států v mezinárodní politice - Centrum pro výzkum veřejného mínění", zobrazeno 22. březen 2015, <http://cvvm.soc.cas.cz/mezinarodni-vztahy/postoje-obyvatel-cr-k-utoku-na-irak-a-nazory-na-rolu-spojonych-statu-v-mezinarodni-politice>.
- „Postoj občanů k vyslání českých vojáků do Afghánistánu - Centrum pro výzkum veřejného mínění", zobrazeno 22. březen 2015, <http://cvvm.soc.cas.cz/mezinarodni-vztahy/postoj-obcanu-k-vyslani-ceskych-vojaku-do-afghanistanu>.
- „POUŠTNÍ ŠTÍT A POUŠTNÍ BOUŘE - osvobozovací operace, 1990 - 1991, Kuvajt, 200 příslušníků | Mise", zobrazeno 18. duben 2016, <http://www.mise.army.cz/historie-misi/poustni-stit-a-poustni-boure---osvobozovaci-operace--1990---1991--kuvajt--200-prislusniku-3691/>.
- „President Bush. Address to the German People on the Reunification of Germany.", zobrazeno 22. březen 2015, <http://usa.usembassy.de/etexts/ga6-901002.htm>.
- „Schutz vor Terrorismus in Deutschland durch ISAF in Afghanistan. Umfrage", *Statista*, zobrazeno 25. březen 2015, <http://de.statista.com/statistik/daten/studie/155389/umfrage/schutz-vor-terrorismus-in-deutschland-durch-isaf-in-afghanistan/>.
- „Zahraničně-politická orientace", *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky*, zobrazeno 13. duben 2015, http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/nemecko/politika/zahranicne_politicka_orientace.html.
- „Zustimmung zu Auslandseinsätzen der Bundeswehr im Zeitvergleich bis 2010 | Umfrage", *Statista*, zobrazeno 25. březen 2015, <http://de.statista.com/statistik/daten/studie/161182/umfrage/zustimmung-zu-den-auslandseinsaetzen-der-bundeswehr-im-zeitvergleich/>.